

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**2020 METŲ LAIKOTARPIU NUSTATYTŲ IR DAŽNIAUSIAI PASIKARTOJANČIŲ
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBOS NEVEIKIMO IR (AR)
NETINKAMO TARNYBINIŲ PAREIGŲ ATLIKIMO ATVEJŲ
APŽVALGA**

2021-01-22 Nr. (6.7.-2020-51)PR-5

I. IŽANGA

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, vykdydama kontrolės ir priežiūros funkcijas, kaip yra įgyvendinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, Europos Sąjungos teisės aktų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, nuostatos Lietuvoje, siekdama pateikti kompetentingoms institucijoms pasiūlymus dėl priemonių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugai pagerinti, dėl galiojančių teisės aktų pakeitimo ir naujų teisės aktų priėmimo bei politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, formavimo bei įgyvendinimo, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 11 straipsnio 1 ir 4 punktais, 12 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 17 straipsnio 3 dalimi ir 23 straipsnio 1 dalimi, atliko vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2020 metų laikotarpiu nustatytų ir dažniausiai pasikartojančių Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos (toliau tekste – Tarnybos) ir jos struktūrinių padalinių (toliau – Skyrių) pažeidimų ir (ar) netinkamo tarnybinių pareigų atlikimo atvejų analizę.

Nuo 2018 m. liepos 1 d. pradėjo veikti nauja, centralizuota vaiko teisių apsaugos institucijų sistema, su kuria buvo ir yra siejami dideli lūkesčiai dėl teigiamų pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje, kokybiško, kvalifikuoto ir kompetentingo vaiko teisių ir teisėtų interesų atstovavimo, gynimo bei apsaugos.

Šios apžvalgos kontekste paminėtina, kad vienas iš įvykusios vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos veiksnių buvo iki 2018-07-01 veikusios vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos neefektyvumas bei nesėkmingi bandymai užtikrinti tinkamą šią sistemą sudarančių institucijų funkcijų įgyvendinimą, koordinavimą ir bendradarbiavimą. Neretai problemas sąlygojo tai, kad esant decentralizuotai vaiko teisių apsaugos institucijų sistemai nebuvo užtikrinama vieninga teisės aktų aiškinimo ir taikymo bei tų pačių klausimų sprendimų praktika; nebuvo įtvirtinta vieninga vaiko teisių apsaugos skyrių struktūra bei skyrių formavimas (parenkant specialistus), atsižvelgiant į jiems pavestas funkcijas (atstovauti vaiko teises teismuose, išklausti vaiko nuomonę, teikti išvadas dėl ginčo ir kt.); nebuvo tolygiai užtikrinamas tolygus vaiko teisių apsaugos specialistų grandies kvalifikacijos kėlimas; kt.

Be institucinės vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarkos (centralizavimo), naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos įstatymas nustatė centrinės institucijos (Tarnybos) bei jos struktūrinių

padalinių ir savivaldybių santyki (vaiko teisių apsaugos institucijos, atvejo vadyba, paslaugos vaikui ir šeimai, kt.), bendradarbiavimo modelį, taip pat:

- *reagavimo į gaunamus pranešimus apie galimus vaiko teisių pažeidimus mechanizmą ir terminus*

Iki 2018-07-01 įstatymo lygmenyje nebuvo nustatytos reagavimo į vaiko teisių pažeidimus procedūros arba jos buvo reglamentuotos fragmentiškai.

- *kriterijus, kuriems esant vaikas gali būti paimtas iš tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą.*

Civilinio kodekso ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nustatyti vaiko paėmimo iš šeimos pagrindai nebuvo konkretūs, todėl toks teisinis reglamentavimas sudarė prielaidas atskirose savivaldybėse formuoti skirtingoms įstatymo taikymo praktikoms, įstatymų normų interpretacijoms ir vaiko teisių pažeidimų atsiradimui.

- *teismo leidimo paimti vaiką iš jo tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą institutą.*

Nuo 2018-07-01 galutinį sprendimą dėl vaiko paėmimo iš tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą priima teismas, kai yra *realus* pavojus vaiko saugumui, sveikatai, gyvybei. Teismo leidimo institutas nėra formalus procedūrinių vaiko paėmimo aspektų tikrinimas, teismas yra aktyvus vertinant ar pagrįstai buvo nustatytas grėsmės lygis vaikui, ar aplinkybės, kėlusios (keliančios) grėsmę vaikui neišnyko. Taip pat paminėtina, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtinti teisiniai institutai, kurie užtikrina, kad vaiko paėmimas iš tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą galimas tik išnaudojus pagalbos vaikui ir šeimai priemones (pavyzdžiui, vaiko laikinosios priežiūros institutas).

- *vaiko teisių apsaugos užtikrinimą visą parą (24/7).*

Iki 2018-07-01 savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyriai dirbo tik administracijų darbo valandomis (nuo 8 iki 17 val.).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ir jos teritoriniai skyriai (vaiko teisių apsaugos skyriai) ir po pertvarkos liko pagrindine vaiko teisių apsaugos politiką savivaldybių teritorijose įgyvendinančia institucija, pagal teisės aktais įtvirtintą kompetenciją – esančia ir turinčia būti arčiausiai vaiko, kad laiku ir tinkamai būtų ginamos ir užtikrinamos vaiko teisės ir atstovaujama vaiko teisėms ir teisėtiems interesams savivaldybių teritorijose visą parą.

Naujai suformuotos institucijų sistemos veikla pereinamuoju laikotarpiu nebuvo sklendi dėl daugelio subjektyvių ir objektyvių veiksnių, besiformuojanti vaiko teisių apsaugos sistema susidūrė su iššūkiais formuojant naują praktiką po vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkos, todėl 2018 ir 2019 metais buvo vykdoma naujai suformuotos vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos stebėseną, renkami ir analizuojami duomenys, teikiami siūlymai dėl praktikos formavimo ir (ar) identifikuotų problemų sprendimo, tačiau kasmetinės vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tyrimuose nustatytų vaiko teisių apsaugos skyrių pažeidimų apžvalgos 2018 ir 2019 metais nebuvo teikiamos.

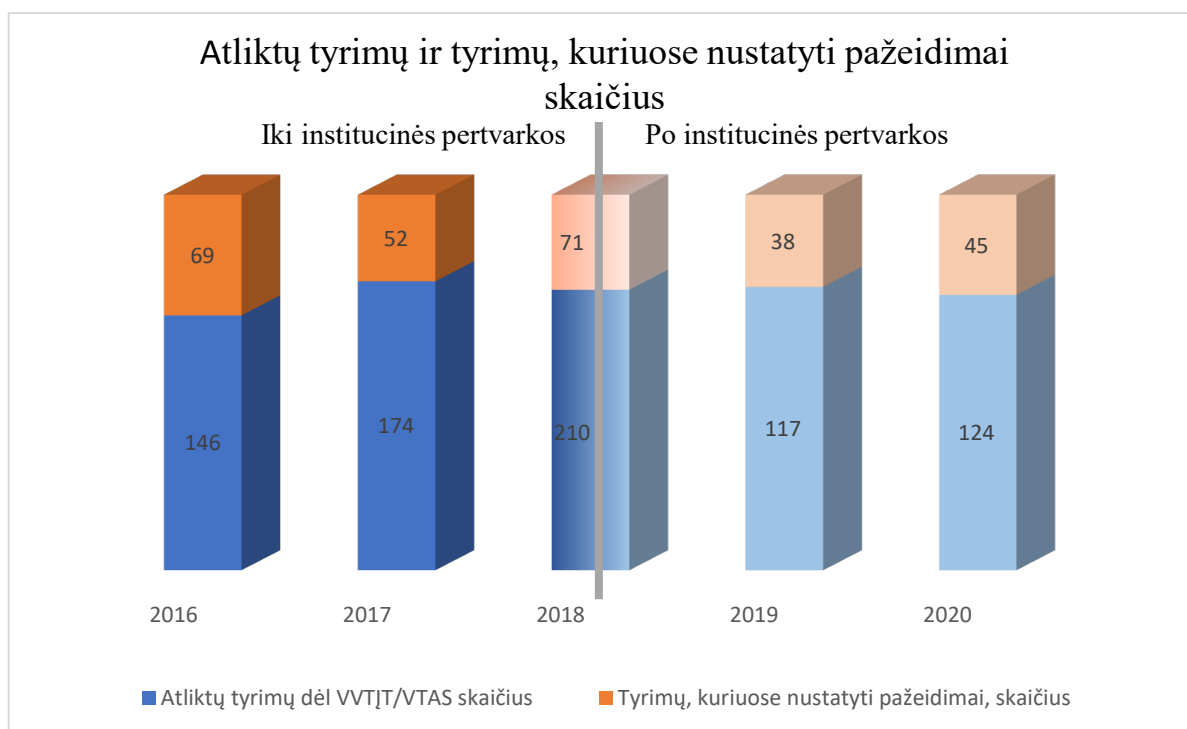
II. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE GAUTŲ SKUNDŲ IR ATLIKTŲ TYRIMŲ DĖL VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBOS (TERITORINIŲ PADALINIŲ) BEI NUSTATYTŲ PAŽEIDIMŲ STATISTINĖ ANALIZĖ

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2020 metais atliko 124 tyrimus (89 skundų tyrimus bei 35 tyrimus kontrolieriaus iniciatyva) dėl Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos neveikimo arba netinkamo pareigų vykdymo. Atlikus paminėtus tyrimus, 45 skundai (tyrimai) buvo

pripažinti pagrįstais, t. y. pasitvirtino aplinkybės, dėl kurių buvo pradėti tyrimai, nustatyti 124 Tarnybos netinkamo pareigų vykdymo arba neveikimo atvejai. Tyrimų, kuriuose nustatyti pažeidimai ir nustatytų pažeidimų skaičius nesutampa, nes neretais atvejais, skundžiami bei atlikus tyrimą nustatomi keli pažeidimai, susiję su Tarnybos neveikimu ar netinkamu pareigų vykdymu. Taip pat atkreiptinas dėmesys, į tai, kad dalis tyrimuose nagrinėtų ir nustatytų aplinkybių bei pažeidimų siejami su 2019 metais, nes dalis skundų buvo gauti 2019 metų pabaigoje, dalyje aptariamu laikotarpiu gautų skundų nurodytos praeitų metų aplinkybės, skundžiamos aplinkybės turėjo tęstinį pobūdį.

Skundų dėl Tarnybos veiklos ir nustatytų pažeidimų dinamiką reikėtų vertinti atsižvelgiant į 2018-07-01 įvykdytą vaiko teisių apsaugos institucinės sistemos pertvarką, nes keitėsi vaiko teisių apsaugos skyrių savivaldybėse pavaldumas, institucijų sistema tapo centralizuota.

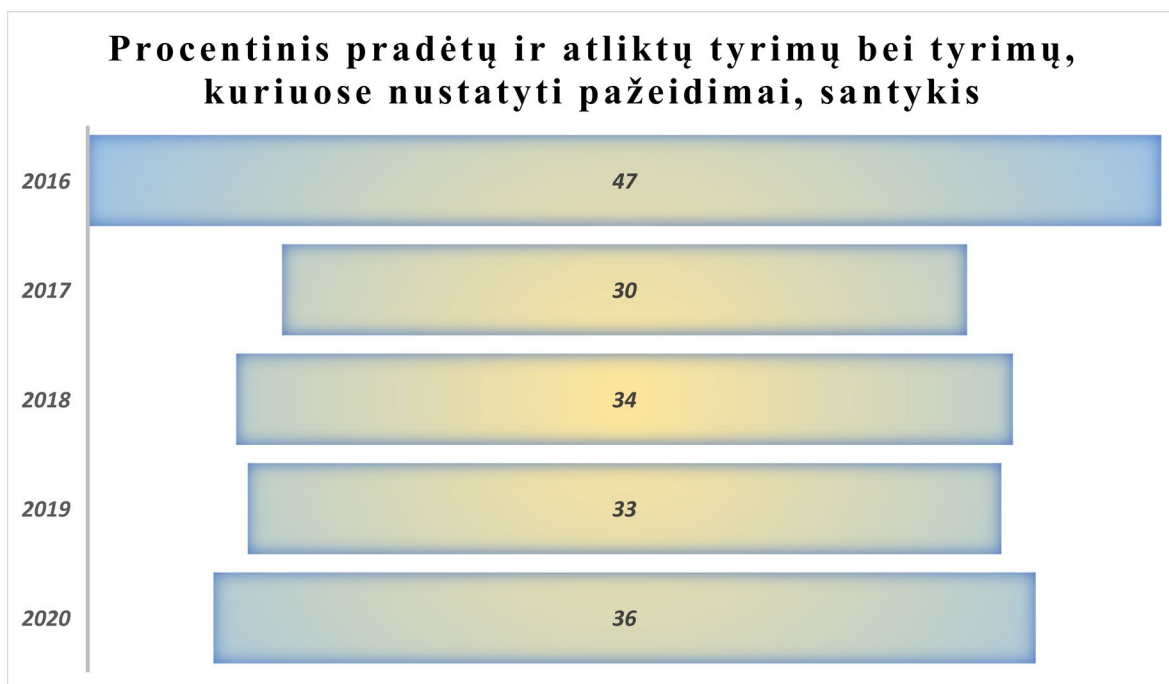
Kita vertus, lyginamoji gaunamų skundų bei nustatytų pažeidimų analizė leidžia vertinti ir pokytį, kurį lėmė ne tik sistemos centralizavimas (ir su tuo susijęs vienodos praktikos formavimas), bet ir kiti su tuo susiję teisinio reguliavimo pokyčiai, nustatantys aiškias sprendimų priėmimo procedūras ir vienodus vertinimo kriterijus, reikalingus tam tikriems sprendimams priimti, terminus, teismo leidimo instituto paimti vaikus iš tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą, kt.

Aukščiau pateikti statistiniai duomenys rodo neženklių, bet tolygų, lyginant su ankstesniais laikotarpiais, skundų ir pradedamų tyrimų dėl Tarnybos (ir teritorinių skyrių) veiklos mažėjimą. Galima daryti prielaidą, kad aiškesnis ir išsamesnis vaiko teisių užtikrinimo ir gynimo aspektų (procedūrų) reglamentavimas, teismų įtraukimas į vaiko paėmimo iš šeimos procesą, aiškūs institucijų kompetencijų atskyrimas padidino visuomenės informuotumą, procesų skaidrumą. Neatmestina, kad nežymų skundų sumažėjimą lėmė ir tai, kad pertvarkius vaiko teisių apsaugos

institucijų sistemą, teritorinių Tarnybos padalinių sprendimus, veiksmus ar neveikimą galima apskūsti Tarnybos administracijai.

Analizuojant 2020 metų statistinius duomenis, tikslinga įvertinti retrospektyviai skundų bei tyrimų dinamiką lyginamuoju aspektu. Vertinant duomenis, reikėtų pažymėti, kad skundų bei tyrimų skaičiaus augimas 2018 metais susijęs tiek su padidėjusiu visuomenės aktyvumu galimų vaiko teisių pažeidimų srityje, taip pat dėl iššūkių ir nesklandumų, susijusių su naujos institucijų sąrangos funkcionavimo ir praktikos formavimosi aspektu. Tačiau procentinis pradėtų ir atliktų tyrimų bei tyrimų, kuriuose nustatyti pažeidimai, santykis išlieka stabilus nuo 2018 metų:

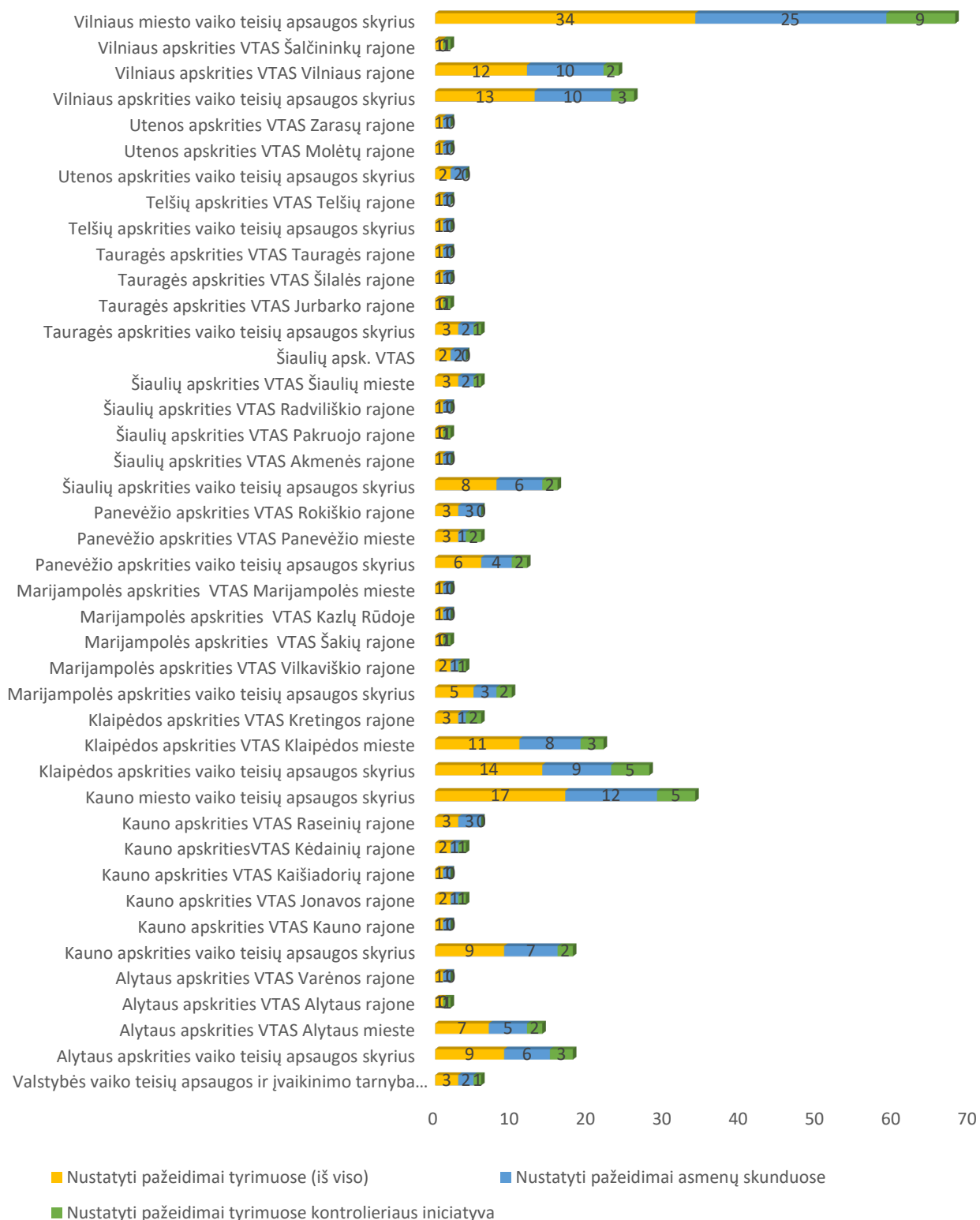

Kaip paminėta anksčiau, 2020 metais buvo nustatyti 124 pažeidimai, susiję su Tarnybos (teritorinių padalinių) netinkamu pareigų vykdymu arba neveikimu (detalus išskirstymas pagal padalinius – žemiau pateiktoje diagramoje).

Apibendrinti duomenys rodo, kad daugiausiai pažeidimų nustatoma Tarnybos didžiųjų miestų vaiko teisių apsaugos skyriuose (Vilniaus m. VTAS – 34, Kauno m. VTAS – 17, Klaipėdos m. VTAS – 11). Tendencijos dėl nustatomų pažeidimų didžiųjų miestų vaiko teisių apsaugos skyriuose yra stabilios, ir didžiąja dalimi nulemtos šių miestų gyventojų aktyvumo (gaunama daugiau skundų) bei jų informuotumo vaiko teisių užtikrinimo klausimais.

Apskričių vaiko teisių apsaugos skyrių kontekste išskirtinas Vilniaus apskrities vaiko teisių apsaugos skyrius Vilniaus rajone – 2020 metais atliktuose tyrimuose nustatyta 12 šio skyriaus netinkamo tarnybinių pareigų atlikimo ar neveikimo atvejų. Šis rodiklis rodo didesnio Tarnybos administracijos dėmesio poreikį šio skyriaus veiklos organizavimui, priežiūrai, kontrolei, tarnautojų bei darbuotojų kvalifikacijai bei bendradarbiavimui su socialiniais partneriais.

Nustatytų pažeidimų pasiskirstymas pagal padalinius

III. DAŽNIAUSIAI NUSTATYTI PAŽEIDIMAI

Apibendrinant įstaigoje 2020 m. atliktuose tyrimuose nustatytus Tarnybos (teritorinių padalinių) veiklos trūkumus, dažniausiai nustatomi ir atkreiptinas dėmesys į:

III.1. Viešojo administravimo principų ir nuostatų nesilaikymą (prašymų nagrinėjimo trūkumus)

Viešojo administravimo įstatymas nustato, kad prašymas – su asmens teisių ar teisėtų interesų pažeidimu nesusijęs asmens kreipimasis į viešojo administravimo subjektą prašant atlikti teisės aktuose nustatytus veiksmus (2 straipsnio 10 dalis). Pagal 10 straipsnio 4 dalį, viešojo administravimo subjektas administracinį sprendimą dėl asmens prašymo turi priimti per 20 darbo dienų nuo tokio prašymo ar skundo gavimo dienos. Kai dėl objektyvių priežasčių per šį terminą administracinis sprendimas negali būti priimtas, viešojo administravimo subjektas šį terminą gali pratęsti ne ilgiau kaip 10 darbo dienų. Asmeniui apie tokį termino pratęsimą per 5 darbo dienas nuo sprendimo pratęsti terminą priėmimo dienos pranešama raštu ir nurodomos pratęsimo priežastys.

Prašymų nagrinėjimo trukmės, išsamumo vertinimo kontekste reikšmingi yra minėto įstatymo 3 straipsnyje įtvirtinti viešojo administravimo principai: 1) atsakomybės už priimtus sprendimus; įstatymo viršenybės, reiškiantis, kad administraciniai sprendimai, susiję su asmenų teisių ir pareigų įgyvendinimu, visais atvejais turi būti pagrįsti įstatymais; išsamumo, reiškiantis, kad viešojo administravimo subjektas į prašymą turi atsakyti aiškiai ir argumentuotai, nurodydamas visas prašymo nagrinėjimui įtakos turėjusias aplinkybes ir konkrečias teisės aktų nuostatas, kuriomis rėmėsi vertindamas prašymo ar skundo turinį; nepiktnaudžiavimo valdžia, reiškiantis, kad viešojo administravimo subjektams draudžiama atlikti viešojo administravimo funkcijas neturint šio įstatymo nustatyta tvarka suteiktų viešojo administravimo įgaliojimų arba priimti administracinius sprendimus siekiant kitų, negu įstatymų ar kitų teisės aktų nustatyta, tikslų; objektyvumo, reiškiantis, kad administracinio sprendimo priėmimas ir kiti oficialūs viešojo administravimo subjekto veiksmai turi būti nešališki ir objektyvūs.

Įstatymo 10 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad administraciniame sprendime turi būti nurodyta:

- 1) administracinį sprendimą priėmusio viešojo administravimo subjekto pavadinimas;
- 2) administracinio sprendimo data;
- 3) administraciniam sprendimui suteiktas registracijos numeris;
- 4) atliekamas tvarkomasis veiksmas arba asmenims nustatytos teisės ir (ar) pareigos;
- 5) administracinio sprendimo teisinis ir faktinis pagrindas ar kitos administraciniam sprendimui įtakos turėjusios aplinkybės;
- 6) administracinio sprendimo motyvai;
- 7) administracinio sprendimo apskundimo tvarka, nurodant konkrečią skundą nagrinėjančią instituciją ar įstaigą, skundo padavimo terminą ir teisės aktą, reglamentuojantį apskundimo tvarką;
- 8) administracinį sprendimą priėmusio asmens vardas, pavardė ir pareigos.

Asmuo turi teisę apskusti viešojo administravimo subjekto priimtą administracinį sprendimą arba veiksma (neveikimą), taip pat viešojo administravimo subjekto vilkinimą atlikti jo kompetencijai priskirtus veiksmus šio įstatymo nustatyta tvarka tam pačiam viešojo administravimo subjektui arba aukštesniam pagal pavaldumą viešojo administravimo subjektui, arba kitų įstatymų, reglamentuojančių ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, nagrinėjimą, nustatyta tvarka

išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucijai, arba administraciniam teismui (14 straipsnis).

Tarnybos veiklos specifika lemia, kad tam tikrais klausimais prašymų ar veiksmų atlikimo trukmė nustatoma specialiuosiuose teisės aktuose, pavyzdžiui Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-03-27 nutarimu Nr. 405 (su vėlesniais pakeitimais) patvirtintuose Vaiko globos organizavimo nuostatuose, kt.

Aptariamam laikotarpiu atliktuose tyrimuose nustatyti šie viešojo administravimo ir prašymų nagrinėjimo trūkumai:

- ***neišsamiai išnagrinėjami pareiškėjų prašymai (nevertinamos visos nurodytos aplinkybės, neišsamiai įvertinamos ir išnagrinėjamos);***

- ***netinkama atsakymų forma (į rašytinius prašymus neatsakoma raštu);***

- ***nepakankamas tėvų informavimas apie priimamus sprendimus ir jų priežastis;***

- ***informacijos nesuteikimas apie galimybes skųsti priimtus sprendimus ir sprendimų nepateikimas pareiškėjams.*** Nagrinėjant pareiškėjų skundus pastebėta ir atkreiptinas dėmesys į tendenciją, kuomet išnagrinėjus pareiškėjų prašymus (pavyzdžiui, asmens prašymas skirti jį vaiko globėju, kt.), apie jų nagrinėjimo rezultatus informuojama informacinio pobūdžio raštais, kuriuose nurodoma ne paties sprendimo, o atsakymo (informacinio rašto) apskundimo tvarka. Informacinio pobūdžio raštas nėra ir negali būti prilyginamas administraciniam sprendimui, jiems nėra taikoma administracinių sprendimų apskundimo tvarka, todėl yra suvaržomos asmenų teisės apskųsti pačius sprendimus.

- ***pareiškėjų prašymai nagrinėjami nepagrįstai ilgą laiką, pažeidžiant teisės aktų nustatytus terminus.*** Vienu iš nustatytų atvejų, į asmens prašymą dėl skyrimo globėju nebuvo atsakyta 7 mėnesius, nenurodant jokių prašymo nagrinėjimo pratęsimo priežasčių ir (ar) pagrindų.

- ***administracinio nusižengimo teiseną atliekama nesilaikant teisės aktų reikalavimų.***

Tarnyba yra vienintelė institucija, turinti teisę ir pareigą pradėti bei atlikti tyrimą už žinomai melagingos informacijos apie būtinumą ginti nepilnamečio teises ir interesus pateiktą Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai pagal ANK 75 str. 3 d. Pagal ANK 567 str., institucijos pareigūnas, atlikdamas administracinio nusižengimo tyrimą, privalo imtis visų priemonių, kad būtų visapusiškai, objektyviai ir kiek įmanoma per trumpesnę laiką iširtos veikos aplinkybės. Priimant sprendimą administracinio nusižengimo byloje, privaloma nustatyti, ar buvo padarytas administracinis nusižengimas, ar asmuo kaltas dėl jo padarymo, ar jis trauktinas administracinės atsakomybės, ar yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, ar padaryta turtinė žala ir ar galima administracinio nusižengimo byloje nustatyti jos dydį, taip pat kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai teisingai išnagrinėti. Tarnybos skyriaus sprendimas nepradėti administracinės teisenos turi būti įformintas procesiniu dokumentu – nutarimu, kurį, nesutinkant su jame išdėstytais motyvais, galima būtų apskųsti teismui.

Vienu iš nagrinėtų įstaigoje atveju, pagal pateiktą prašymą Tarnyba nepradėjo administracinės teisenos ir šiuo klausimu nepriėmė procesinio sprendimo (nutarimo atsisakyti pradėti administracinę teiseną), atsakymą pareiškėjui pateikė informacinio pobūdžio raštu. Nepriėmus procesinio sprendimo buvo apribota asmens teisė ir galimybė pasinaudoti procesine teise apskųsti nutarimą (informacinio pobūdžio raštas, priešingai nei nurodoma, negali būti prilyginamas nutarimui ir apskūstas), taip pat suvaržyta asmens teisė į teisminę gynybą.

III.2. Pranešimų dėl galimo vaiko teisių pažeidimo nagrinėjimo ir vaiko situacijos vertinimo trūkumai

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ir jos teritoriniai padaliniai (Skyriai) yra pagrindinė vaiko teisių ir interesų apsaugos, gynimo ir atstovavimo institucija, pagal teisės aktais įtvirtintą tikslą (uždavinius) bei suteiktą kompetenciją esanti ir turinti būti arčiausiai vaiko, kad laiku ir tinkamai būtų sustabdyti ir pašalinti vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimai bei užkirstas kelias pažeidimams atsirasti, turintys nagrinėti vaiko situaciją ir imtis konkrečių priemonių vaiko problemoms spręsti ir jo padėčiai gerinti.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba pati ar per savo struktūrinius padalinius: gina ir užtikrina vaiko teises ir atstovauja vaiko teisėms ir teisėtiems interesams savivaldybių teritorijoje visą parą; galimo vaiko teisių pažeidimo atveju vertina vaiko situaciją, inicijuoja atvejo nagrinėjimą, priima sprendimus dėl individualių vaiko teisių apsaugos atvejų; kt.

Kaip minėta anksčiau, 2020 metais atlikti tyrimai ir juose nustatyti pažeidimai apima 2019-2020 metų laikotarpį. Todėl atliekant teisinį Tarnybos ir Skyrių veiksmų (neveikimo) vertinimą reikšmingos vertinamu laikotarpiu galiojusios teisės aktų nuostatos.

Pagal šio įstatymo 35 straipsnį, specialistai, dirbantys su vaikais ir kiti asmenys, *turintys duomenų apie vaiko elgesį, keliantį pavojų jo sveikatai ar gyvybei, arba apie likusius be tėvų globos nepilnamečius vaikus ar būtinumą ginti nepilnamečių teises ir teisėtus interesus* (dėl piktnaudžiavimo tėvų valdžia, smurto prieš vaiką, tėvų ligos, mirties, išvykimo ar dingimo, tėvų atsisakymo atsiimti vaikus iš mokyimo, auklėjimo ar gydymo įstaigų ar panašių priežasčių), privalo apie tai nedelsdami informuoti policiją ir (ar) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą ar jos įgaliotą teritorinį skyrių pagal vaiko ar savo gyvenamąją vietą. *Tarnyba, gavusi tokį pranešimą, privalo nedelsdama pradėti jį nagrinėti pranešimą šio įstatymo 36 straipsnyje nustatyta tvarka* (susitikti su vaiku, jį išklausti, pagal poreikį įvertinti vaiko gyvenamąją ir (ar) socialinę aplinką bei vaiko santykius su jo tėvais ar kitais vaiko atstovais pagal įstatymą; atlikus nurodytus veiksmus, socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka atlikti vaiko situacijos vertinimą (iki 2019-08-31 – nustatyti grėsmės vaikui lygį); ir, jeigu atlikus šiuos veiksmus, nenustatomas vaiko teisių pažeidimas ir pavojus vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ar gyvybei, priimamas sprendimas baigti pranešimo nagrinėjimą). Pagal Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 35 straipsnio 5 dalį, Tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius, nustatęs ar gavęs informaciją apie daromą ar galimai padarytą nusikalstamą veiką vaiko atžvilgiu, privalo nedelsdamas, tačiau ne vėliau kaip per 24 valandas, apie galimai padarytą nusikalstamą veiką prieš vaiką pranešti policijai ar kitam ikiteisminį tyrimą organizuojančiam subjektui. Tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius, reaguodamas į pranešimą apie galimą smurto prieš vaiką naudojimą, galimai kilusį pavojų vaiko saugumui, sveikatai, gyvybei ar vaiko buvimą jam nesaugioje aplinkoje, visus aukščiau nurodytus veiksmus privalo atlikti pranešimo gavimo dieną, tačiau ne vėliau kaip per 6 valandas nuo pranešimo gavimo momento.

• Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatų dėl pranešimų apie galimą vaiko teisių pažeidimą interpretavimas ir jų įgyvendinimas

Aptariamam laikotarpiu pastebėta, kad gavus pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą, ne visais atvejais jie yra nagrinėjami ir atliekamos aukščiau pacituotuose įstatymo nuostatose nustatytos procedūros. Tarnybos (centrinės būstinės) raštišku paaiškinimu, Tarnyba, gavusi pranešimą apie pažeistas ar galimai pažeistas vaiko teises, vertina „gautos informacijos apie vaiką ir joje nurodytų

aplinkybių visumą, su tikslu nustatyti, ar gauta informacija yra pranešimas“. Nenustačius, kad gautoje informacijoje, tarnybos specialistų vertinimu, yra duomenų, „sudarantių pagrindą vertinti informaciją kaip vaiko teisių pažeidimą“, informacija nepriskiriama pranešimui ir nenagrinėjama Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 36 straipsnio nustatyta tvarka, vaiko situacijos vertinimas neatliekamas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės vertinimu, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas nustato aiškia ir nedviprasmišką pranešimų nagrinėjimo procedūrą. Vaiko situacijos vertinimo aprašas taip pat nenumato galimybių nevertinti vaiko situacijos ir remiantis subjektyviu darbuotojo vertinimu priskirti informaciją pranešimų kategorijai, ar ne, neatlikus vaiko situacijos vertinimo subjektyviai vertinti, ar yra vaiko teisių pažeidimas, ar ne. Aukščiau nurodytos teisės nuostatos priskirtinos viešosios teisės sričiai, kurioje galioja principas, kad leidžiama tai, kas nustatyta įstatymu. Todėl teigtina, kad siekiant nustatyti, ar pateikta informacija yra pagrįsta (nustatyti vaiko teisių pažeidimo buvimo ar nebuvimo faktą), tinkamai reaguoti į pranešimus apie būtinumą ginti vaiko teises, taip pat siekiant eliminuoti subjektyvaus gautos informacijos vertinimo galimybes, turi būti atliktos įstatymu nustatytos procedūros.

Ši formuojamos neigiamos Tarnybos praktikos problema tapo aktuali pandemijos bei paskelbto karantino laikotarpiu.

•Nereagavimas ar nesavalaikis reagavimas į galimus vaiko teisių pažeidimus, įskaitant pranešimus apie smurtą, atvejo vadybos metu

Tyrimų metu nustatyti ir neužregistruotų pranešimų apie smurto šeimoje ar kitus vaiko teisių pažeidimų atvejus, ypač kai informacija gaunama (šios aplinkybės paaiškėja) atvejo vadybos metu.

Vienu iš išnagrinėtų atvejų nustatyta, kad Skyrius, gavęs ligoninės pranešimą, kad motina su dukra išvyko iš gydymo įstaigos, raštu atsisakiusi vaikui reikalingo gydymo ir procedūrų, nepaisant jiems žinomų aplinkybių apie vaiko amžių (16 – 17 dienų amžiaus), kad vaikas augo šeimoje stokojančioje socialinių įgūdžių, nevengusioje piktnaudžiauti alkoholiu, ribota valdžia ankstesnių vaikų atžvilgiu, kūdikiui buvo reikalingas gydymas, šeimoje apsilankė tik sekančią dieną po pranešimo gavimo, buvo nustatytas pirmas grėsmės vaikui lygis (pagal nagrinėjamu laikotarpiu galiojusį teisinį reglamentavimą), nors pranešimas dėl motinos su vaiku pasišalinimo iš gydymo įstaigos, atsisakant gydymo, turėjo būti nagrinėjamas skubos tvarka, t.y. lankomasi ir kūdikio situacija vertinama tą pačią dieną, ne vėliau kaip per 6 valandas, kaip nustatyta Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 36 straipsnio 2 dalyje.

Vėliau, gavus pranešimus apie tai, kad socialinei darbuotojai nepavyksta rasti motinos su dukra namuose, kad ji neatsiliepia telefonu, niekas iš šeimai artimos aplinkos negali nurodyti jos ir kūdikio buvimo vietos, Tarnybos skyrius nusprendė vykti į šeimą tik po 3 dienų nuo pranešimo gavimo. Neradus šeimos kreiptasi į teisėsaugą. Kūdikis rastas bute negyvas. Valstybės institucijai priskirtų funkcijų vykdymo kontekste nepateisinami yra Tarnybos skyriaus nurodyti argumentai, jog skubiai nesiėmė jokių veiksmų, nes su šeima dirbo socialiniai darbuotojai, buvo vykdoma atvejo vadyba. Šiame kontekste paminėtina, jog teisės aktuose yra aiškiai įvirtinta, kad būtent VVTAĮT, o ne su šeima dirbantys socialiniai darbuotojai ar atvejo vadybos specialistai, gina ir užtikrina vaiko teises ir atstovauja vaiko teisėms ir teisėtiems interesams savivaldybių teritorijose visą parą.

Kitu atveju, Skyrius, gavęs informaciją apie tėvo galimą seksualinį smurtą nepilnametės atžvilgiu, nepilnametės motinos galimai netinkamą motinos valdžios įgyvendinimą neužtikrinant vaiko teisių ir interesų (darant dukrai psichologinį poveikį, kt.), ėmėsi teisės aktais nustatytų veiksmų pagal kompetenciją: aiškinosi pateiktas aplinkybes su nepilnamete, jos motina; nustatė antrą grėsmės

vaikui lygi (pagal nagrinėjamu laikotarpiu galiojusį teisinį reglamentavimą); iniciavo mobilios komandos darbą su motina; kreipėsi dėl šeimai socialinių paslaugų teikimo; laikinai apgyvendino nepilnametę budinčio globotojo šeimoje; kreipėsi į teismą dėl teismo leidimo paimti nepilnametę iš tėvų išdavimo; kreipėsi dėl laikinosios rūpybos. Tačiau atkreiptas dėmesys į neoperatyvius veiksmus sprendžiant klausimą dėl nepilnametės užsienietės teisinės padėties, dėl ko nepilnametei užsienietei buvo sudaryti trikdžiai gauti sistemingą psichikos sveikatos priežiūrą. Pažymėtina, kad nepilnametė užsienietė turėjo teisę laikinai gyventi Lietuvoje dėl jos tėvo darbo, tėvą dėl galimai įvykdytos nusikalstamos veikos suėmus, kilo nepilnametės teisinės padėties ir su tuo susiję kiti aktualūs klausimai. Klausimas dėl nepilnametės užsienietės teisinės padėties turėjo būti inicijuotas nedelsiant, tačiau jis buvo pradėtas spręsti tik gavus sveikatos priežiūros įstaigos raštą dėl apmokėjimo už suteiktas nepilnametei užsienietei sveikatos priežiūros paslaugas.

Vieno iš tyrimų metu gautais duomenimis, Tarnybos skyriaus specialistams pokalbio su vaiku metu sužinojus apie mažamečio atžvilgiu tėvų galimai naudojamas fizinės bausmės, šią informaciją teisėsaugos institucijoms perdavė tik po mėnesio nuo sužinotų aplinkybių. Taip pat nustatyta, kad bendraudamas su vaiku Skyrius sužinojo ir apie tėvo galimai naudojamą smurtą kito mažamečio sūnaus atžvilgiu bei vaikų gyvenimą smurtinėje aplinkoje (tėvo galimai naudojamą smurtą (fizinį bei psichologinį) motinos atžvilgiu), tačiau į policiją kreipėsi tik dėl vieno tos pačios šeimos vaiko.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą, bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 35, 36 straipsnio nuostatas dėl Tarnybos reagavimo į pranešimus dėl galimo vaiko teisių pažeidimo bei reagavimo į pranešimus dėl galimo smurto vaiko atžvilgiu, Tarnybos veiksmus gavus pranešimą apie smurtą, buvo konstatuota, kad Tarnybos skyrius laiku nesiėmė teisės aktuose nustatytų privalomų veiksmų gavus pranešimus dėl galimo smurto (fizinių bausmių naudojimo) mažamečių atžvilgiu bei galimai smurtinėje aplinkoje augančių vaikų (galimai smurtą naudoja vienas iš tėvų kito atžvilgiu), t.y. delsė turimą informaciją apie galimai nusikalstamas veikas mažamečio atžvilgiu perduoti policijos įstaigai. Atsižvelgiant į būtinybę apsaugoti smurtą patyrusius asmenis nuo galimo tolimesnio smurto jų atžvilgiu (Grėsmės vaikui lygio nustatymo anketoje fiksuota, kad mama negali apsaugoti nuo fizinę jėgą naudojančio tėvo), manytina, Skyrius turėjo iš karto informuoti motiną dėl saugios aplinkos vaikams užtikrinimo galimybės. Atlikus šį tyrimą taip pat buvo atkreiptas dėmesys į pakartotinus pokalbius su vaiku dėl tų pačių aplinkybių Skyriuje. Su vaiku teismo pavedimu dėl vykstančio civilinio proceso pirmą kartą bendravusi vaiko teisių apsaugos specialistė, sužinojusi iš mažamečio apie galimą smurtą jo atžvilgiu, turėjo detalai fiksuoti visas aplinkybes, kurias jai vaikas nurodė, kad nebūtų sudarytos prielaidos pakartotinai kitam specialistui bendrauti su vaiku apie jo atžvilgiu galimai naudojamas fizinės bausmės.

Neigiamai, kaip vaiko teisių pažeidimas buvo įvertintas ir pakartotinas pokalbis su vaiku, kuris, manytina, galėjo traumuoti vaiką psichologiškai, vaikui pakartotinai prisimenant patirtus ir seksualinio pobūdžio veiksmus jo atžvilgiu ugdymo įstaigoje (Mažametis buvo 3 kartus apklaustas vaikų teisių apsaugos specialistų ir soc. darbuotojų) bei galėjo pakenkti vykstančiam ikiteisminiam tyrimui dėl galimo seksualinio smurto mažamečio atžvilgiu. Vaiko nuomonės išklausymo akte fiksuotos vaiko atžvilgiu vartotos seksualinės prievartos aplinkybės, kurių aiškinimasis yra teisėsaugos institucijų kompetencijoje. Skyriaus organizuotas vaiko, galimai patyrusio seksualinį smurtą, nuomonės išklausymas, kaip nurodo Skyrius, šiuo atveju vertintinas kaip vaiko, galimai patyrusio seksualinį smurtą, teisių pažeidimas, teisėtų interesų ignoravimas, teisės aktais Skyriui priskirtų įgaliojimų viršijimas. Nagrinėjamu atveju nebuvo atsižvelgta į vaiko, galimai patyrusio seksualinį smurtą, interesus, tokio pobūdžio nusikalstamų veikų aukų pažeidžiamumą ir

daugkartiniais pasakojimais apie netinkamą seksualinio pobūdžio elgesį jų atžvilgiu daromą žalą vaiko emocinei savijautai. Pažymėtina, kad seksualinis smurtas yra pati sunkiausia smurto prieš vaikus forma, turintis skaudžiausius padarinius visai vaiko raidai. Todėl, sužinojus apie galimus seksualinius nusikaltimus vaiko atžvilgiu, specialistai turi elgtis labai atsakingai, vertinti savo planuojamų veiksmų pasekmes tiek tolimesnei vaiko psichologinei savijautai, tiek ikiteisminio tyrimo eigai. Kita aplinkybė, kuri įvertinta kaip neigiamas, žalą vaiko savijautai sąlygojęs veiksnys – pokalbyje su vaiku dalyvavusieji asmenys. Pažymėtina, kad be Skyriaus atstovės pokalbyje su mažamečiu dalyvavo socialinė darbuotoja ir atvejo vadybininkė.

Akcentuotina, kad specialistai, kurių tarnybinių funkcijų atlikimas susijęs su vaikais (jų teisių ir interesų apsaugos užtikrinimu) privalo vadovautis vaiko teisių ir laisvių apsaugos įgyvendinimo principais. Vienas iš principų – individualizavimo, t.y., priimant su vaiku susijusius sprendimus, atsižvelgiama į vaiko amžių, brandą, jo psichikos ir fizines savybes, poreikius, socialinės aplinkos ir kitas svarbias ypatybes bei emocinius ir socialinius ryšius.

Netinkamas Tarnybos skyriaus pareigų atlikimas buvo nustatytas ir tuo atveju, kai pranešimas apie galimą vaiko teisių pažeidimą buvo pradėtas nagrinėti tik po 15 dienų nuo jo gavimo.

Taip pat nustatytas atvejis, kai Skyrius, gavęs pranešimą apie šeimoje galimai pažeidžiamas mažamečių teises bei šeimai galimai reikalingą pagalbą, susitiko su mažamečiais, iš klausė jų nuomones, aplinkybes aiškino su tėvais, formaliai atliko kitus įstatyme nustatytus veiksmus, tačiau neatsižvelgė į jiems pateiktą policijos pareiškimą apie šeimoje nustatytą vaikų nepriežiūros faktą ir tokį policijos pranešimą neigė (atlikto tyrimo metu nustatyta, kad pranešimas Skyriui buvo pateiktas), t. y. neišsamiai išnagrinėjo pranešimą.

•Vaiko situacijos vertinimo ir anketų pildymo trūkumai

Remiantis Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašu, gavęs pranešimą apie galimą smurtavimą prieš vaiką, galimai kilusį pavojų vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ar gyvybei ar vaiko buvimą jam nesaugioje aplinkoje, Tarnyba arba jos įgaliotas teritorinis skyrius privalo pranešimo gavimo dieną, tačiau ne vėliau kaip per 6 valandas nuo pranešimo gavimo momento (jei pranešimas gautas iš policijos pareigūnų, ne vėliau kaip per 1 valandą nuo pranešimo gavimo), o gavęs pranešimą apie kitą galimą vaiko teisių pažeidimą, kuo skubiau, tačiau ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo pranešimo gavimo dienos, nuvykti į vaiko buvimo vietą, susitikti su vaiku ir jį iš klausyti dėl aplinkybių, susijusių su pranešimu (kas įvyko, kieno elgesys vaiko atžvilgiu buvo netinkamas, kaip vaikas jaučiasi, kokius poreikius išsako) (išskyrus atvejus, kai vaikas dėl amžiaus, sveikatos būklės, esamos būsenos negali išreikšti savo nuomonės), pagal poreikį įvertinti vaiko gyvenamąją vietą ir (ar) socialinę aplinką bei vaiko santykius su jo atstovais pagal įstatymą (ar santykiai yra teigiami, ar smurtiniai, ar vaiko gyvenamoji aplinka atitinka vaiko poreikius, ar aplinka yra saugi pagal vaiko amžių ir poreikius, ar aplinkoje pastebima kokių nors rizikos veiksnių).

Tarnyba arba jos įgaliotas teritorinis skyrius, vertindami vaiko situaciją, užpildo Vaiko situacijos vertinimo anketą (Aprašo 2 priedas) šiuo eiliškumu:

- pirmiausia įvertina, ar yra pagrindas nustatyti vaiko apsaugos poreikį (pagal Aprašo 2 priedo IV skyrių (esant poreikiui – ir V skyrių), t. y. galimus rizikos veiksnus, nurodytus Aprašo II skyriaus trečiajame skirsnyje, bei galimus apsaugos veiksnus, kurie sumažina arba gali sumažinti nustatytų rizikos veiksnių įtaką vaiko saugumui;

- nenustatę vaiko apsaugos poreikio, įvertina, ar yra pagrindas nustatyti būtinybę vertinti pagalbos vaikui ir (ar) šeimai poreikį (pagal Aprašo 2 priedo V skyrių), t. y. galimus rizikos veiksnus,

nurodytus Aprašo II skyriaus trečiajame skirsnyje, bei galimus apsaugos veiksnius, kurie sumažina arba gali sumažinti nustatytą rizikos veiksnių įtaką vaikui;

- užpildo likusias Vaiko situacijos vertinimo anketos (Aprašo 2 priedas) dalis ir abu priedus.

Jei, *vertinant vaiko situaciją*, vaikui kyla realus ir tiesioginis pavojus vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ar gyvybei, dėl kurio būtina vaiką paaimti iš jam nesaugios aplinkos, ar yra Civilinio kodekso 3.254 straipsnio 1 ir 2 punktuose nurodytų aplinkybių, Tarnyba arba jos įgaliotas teritorinis skyrius apgyvendina vaiką saugioje aplinkoje Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnyje nustatyta tvarka, užpildo Vaiko laikino apgyvendinimo aktą (Aprašo 3 priedas) ir atlieka Vaiko situacijos vertinimą – užpildo Aprašo 2 priedą.

Vaiko apsaugos poreikis nustatomas tuo atveju, jei, nustačius bent vieną iš Aprašo 30 punkte nurodytų rizikos veiksnių, nėra nustatomas apsaugos veiksnys. Tarnyba arba jos įgaliotas teritorinis skyrius, nustatę vaiko apsaugos poreikį, nedelsdami užtikrina vaikui laikinąją priežiūrą arba paima vaiką iš vaiko atstovų pagal įstatymą. Vaiko laikinoji priežiūra užtikrinama, jei Tarnyba arba jos įgaliotas teritorinis skyrius, nustatę vaiko apsaugos poreikį, turi galimybę užtikrinti vaikui saugią aplinką vaiką perdavus vaiko giminaičių, su vaiku emociniais ryšiais susijusių ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą nurodytų asmenų, galinčių laikinai prižiūrėti vaiką, priežiūrai vaiko ir jo atstovų pagal įstatymą gyvenamojoje vietoje arba laikinai vaiką prižiūrinčio asmens gyvenamojoje vietoje, arba socialinę priežiūrą teikiančioje socialinių paslaugų įstaigoje.

Kaip minėta anksčiau, vaiko tiesių apsaugos skyriaus specialistai turi pabendrauti su vaiku *dėl aplinkybių, susijusių su pranešimu*, tačiau kai kuriais išnagrinėtų skundų atvejais iš vaikų situacijos vertinimo anketų matyti, jog nors nurodomas pareiškėjo konkretus ir aiškus kreipimosi (pranešimo) turinys, ne visais atvejais su vaikais bendraujama dėl visų pranešimo aplinkybių arba tokia informacija nenurodoma anketose (pavyzdžiui, vaikų gyvenamosios vietos klausimais, kaip užtikrinama teisė bendrauti su vienu iš skyrium gyvenančių tėvų, vaikų nuomonė ir požiūris dėl bendravimo, jo dažnumo, formų, kt.).

Vaiko nuomonės išklauskimo dėl aplinkybių, susijusių su pranešimu, dalyje pažymėtina, jog vaiko nuomonės išklauskimo ir vaiko dalyvavimo užtikrinimo principas yra vienas pagrindinių vaiko teisių ir laisvių apsaugos principų, įtvirtintas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, reiškiantis, jog vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklauskytas visais su juo susijusiais klausimais ir į vaiko nuomonę, įvertinus jo amžių ir brandą, turi būti atsižvelgiama, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.

Aukščiau cituotame Vaiko situacijos vertinimo apraše nurodyta, jog Tarnyba arba jos įgaliotas teritorinis skyrius *privalo nuvykti į vaiko buvimo vietą, <...> pagal poreikį įvertinti vaiko gyvenamąją vietą ir (ar) socialinę aplinką*. Tyrimų metu nustatytos aplinkybės kelia abejonių dėl Skyrių aktyvumo įgyvendinant aukščiau paminėtą nuostatą.

Vienu iš nagrinėtų atveju nebuvo vertinamas motinos sprendimas leisti vaikams neiti į mokyklą. Nebuvo teisiškai vertinamas šios vaiko teisės įgyvendinimas – manytina, jog tiriant šį atvejį turėjo būti įvertinti tokie teisiškai reikšmingi aspektai, kaip vaikų mokymosi – atostogų santykis (ar vaikams buvo prasidėję vasaros atostogos), Lietuvos Respublikoje paskelbto karantino apribojimai (ar pareiškėjo skundo pateikimo metu buvo išlikusi rekomendacija dėl nuotolinio ugdymo), tėvų pareigos užtikrinti vaikų mokyklos lankymą esmė (kas yra privalomas ugdymas pagal Švietimo įstatymą, ar veiklos birželio mėnesį yra ugdymo pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ugdymo programas dalis, ar tėvų laisvai pasirenkama vaikų laisvalaikio užtikrinimo forma), jei tai

formaliojo ugdymo programos dalis – kaip, turint omenyje geriausių vaiko interesų principo bei tėvų valdžios lygybės aspektus, vienam iš tėvų negalint (dėl rizikos užsikrėsti) užtikrinti vaikų mokymosi, gali būti išspręstas šis klausimas.

Taip pat nustatytas atvejis, kai vaiko atstovams pagal įstatymą pateiktos darbuotojų nepasirašytos anketos.

Nustatyti atvejai, kai vaiko situacijos vertinimo anketos yra užpildomos tik po vaikui saugios aplinkos užtikrinimo (vienu atveju net po 6 dienų). Tokios ir panašios situacijos vertintinos ne tik kaip nustatytų formų dokumentų pildymo reikalavimų pažeidimas, bet ir kelių abejones dėl priimamų sprendimų pagrįstumo, nes vadovaujantis aukščiau cituojamomis teisės normomis, sprendimas turi būti priimamas tik įvertinus visas aplinkybes, rizikos ir apsaugos veiksnių santykį, galimybę apsaugos veiksniais kompensuoti rizikos veiksnius.

Atkreiptinas dėmesys ir į nustatytus vaikų situacijos vertinimo anketų pildymo trūkumus – jose aiškiai ir konkrečiai neįvardijami smurtas, piktnaudžiavimas alkoholiu, kt., tik nurodomi Vaiko situacijos vertinimo tvarkos aprašo punktai skaičiais bei tam tikros situacijos aplinkybės, tačiau pažymėtina, kad anketų dalyse dėl rizikos veiksnių situacija ne visuomet individualizuota ir paaiškinta – pvz., „vieno kambario bute laikoma daug gyvūnų“, tačiau nepaaiškinama, kokiais konkrečiai veiksniais gyvenimo sąlygos kelia pavojų vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ar pan. – ar trūksta vietos, ar nesilaikoma higienos, pan. Remiantis Vaiko situacijos vertinimo aprašu, Tarnyba arba jos įgaliotas teritorinis skyrius, atlikdami vaiko situacijos vertinimą ir Vaiko situacijos vertinimo anketoje nurodydami rizikos veiksnius, turi juos pagrįsti konkrečiomis aplinkybėmis ir argumentais; taip pat, apibrėžiant konkretų rizikos veiksnį, turi būti nurodoma, ar jis nustatomas vienam iš vaiko atstovų pagal įstatymą ar abiem vaiko atstovams pagal įstatymą. Pažymėtina, kad asmenims, dėl kurių vaikų pildomi vaiko situacijos vertinimo dokumentai, gali būti nežinomi konkretūs Apraše nustatyti rizikos veiksniai, o jų įvardinimas padėtų užtikrinti išsamios ir suprantamos informacijos teikimą.

III.3. Nepakankamas vaidmuo pagalbos vaikui ir šeimai teikimo procese

Atvejo vadybos tikslas – rasti geriausią problemos sprendimo būdą ir suteikti šeimai tokią pagalbą, kuri ne tik padėtų išspręsti vaiko ir šeimos problemas, bet ir sudarytų sąlygas šeimai pačiai siekti reikiamų pokyčių, užtikrinančių vaiko fizinį ar psichinį saugumą ir jo interesus.

Atvejo vadyba inicijuojama ir taikoma Tarnybos arba jos įgaliotam teritoriniam skyriui nustačius būtinybę vertinti pagalbos vaikui ir (ar) šeimai poreikį ar vaiko apsaugos poreikį. Atvejo vadybos procesas gali būti inicijuotas ir vaiko tėvų ar pagalbą vaikams ir (ar) šeimoms organizuojančių ir teikiančių įstaigų, organizacijų prašymu, vadovaujantis atvejo vadybos tvarkos aprašu. Tarnyba arba jos įgaliotas teritorinis skyrius raštu ar elektroninėmis ryšio priemonėmis ne vėliau kaip kitą darbo dieną nuo būtinybės vertinti pagalbos vaikui ir (ar) šeimai poreikį ar vaiko apsaugos poreikį nustatymo dienos kreipiasi į vaiko gyvenamosios vietos savivaldybės socialinių paslaugų įstaigą ar kitą įstaigą, kuriai savivaldybė suteikė įgaliojimus koordinuoti atvejo vadybos procesą ir teikti socialines paslaugas šeimoms savivaldybėje.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nustatyta, kad, pradėjus atvejo vadybos procesą, su šeima dirba atvejo vadybininko sudaryta specialistų grupė, kurioje, be kitų nurodytų specialistų, turi pareigą dalyvauti ir Tarnybos atstovai, o pagalbos planas sudaromas, paslaugų tęstinumo poreikis ir

trukmė nustatoma atsižvelgiant į procese dalyvaujančių specialistų siūlymus. Tarnybos atstovai privalomai kviečiami į pirmą atvejo nagrinėjimo posėdį, taip pat į kitus posėdžius, kai priimami šeimai svarbūs sprendimai (pvz., dėl naujų paslaugų teikimo, dėl paslaugų teikimo nutraukimo, dėl vaiko (ne)gražinimo į šeimą ir kt.).

Kontrolierė ne kartą akcentavo, kad Tarnybos specialistas turėtų būti ne pasyvus, o aktyvus atvejo vadybos proceso dalyvis, prižiūrintis bei vertinantis vaiko teisių užtikrinimo padėtį atvejo vadybos procese. Tarnyba (jos teritoriniai skyriai), nustačiusi būtinybę vertinti pagalbos vaikui ir (ar) šeimai poreikį arba vaiko apsaugos poreikį turi turėti (ir vertinti) informaciją apie atliktą kompleksinės pagalbos vaikui ir (ar) šeimai poreikio vertinimą, pagalbos planą, jame numatytų priemonių įgyvendinimą, šeimos stebėsenos rezultatus, rinkti ir vertinti informaciją apie jos efektyvumą, kad, esant poreikiui, būtų inicijuota pagalbos plano peržiūra. Nerenkant ir neanalizuojant tokių duomenų būtų apsunkintas ir pareigos rinkti informaciją apie vaiko teisių apsaugos būklę savivaldybėse bei teikti metodinę pagalbą ir siūlymus savivaldybių administracijoms dėl vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo tobulinimo, taip pat dėl pagalbos vaikui ir šeimai teikimo tobulinimo atlikimas.

Nagrinėjamu laikotarpiu atliktų vaiko teisių apsaugos kontrolierės tyrimų analizė leidžia teigti, kad kaip ir ankstesniais laikotarpiais, Tarnybos ir (ar) jos teritorinių skyrių darbuotojai ne visada tinkamai įvertina bei supranta savo vaidmenį atvejo vadybos ir pagalbos vaikui bei šeimai teikimo procese. Jų surinkta informacija apie vaiką ir jo šeimą, šios informacijos analizė ir vertinimas laiku, taip pat darbuotojų profesinė kompetencija, jų patirtis yra itin svarbūs individualizuojant teikiamas paslaugas ir pagalbą, o šis veiksnys reikšmingas socialinio darbo su šeima rezultatams. Tarnybos specialistų dalyvavimas šeimos atvejo vadybos procese negali būti suprantamas vien tik kaip vadybos procesą koordinuojančio vadybininko ir kitų jo organizuojamuose posėdžiuose dalyvaujančių specialistų sprendimų ir jų atitinkamų veiksmų pasyvus stebėjimas.

Nustatytų Tarnybos ir jos teritorinių skyrių veiklos trūkumų kontekste atkreiptinas dėmesys į Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatą, kad bet kuriuo atvejo vadybos proceso etapu, jeigu iškyla realus pavojus vaiko fiziniam ar psichiniam saugumui, sveikatai ar gyvybei, Tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius turi imtis skubių veiksmų, nurodytų šio įstatymo 36³ straipsnio 1 dalyje. Tačiau nustatyti pažeidimai rodo, kad kai kuriais atvejais netinkamai interpretuojamos ir taikomos įstatymo nuostatos ir į socialinių partnerių pranešimus reaguojama nesilaikant nustatytų terminų.

Tyrimuose nustatyta, kad ne retais atvejais Tarnybos (skyrių) dalyvavimas atvejo vadybos (pagalbos vaikui ir šeimai teikimo procese) buvo paviršutiniškas, pasyvus ir nevisapusiškas, vertinant vaiko situaciją analizuojama ne visa turima, o fragmentiška (tik paskutiniu metu paaiškėjusi) informacija. Pastebėta ir tai, kad Tarnybos skyrių specialistų kaita konkrečiau vaiko (šeimos) atvejo vadybos procese taip pat turi įtakos atvejo vadybos procese iškeltų tikslų įgyvendinimui.

Nepagrįstas pagalbos šeimai (globėjams/rūpintojams) proceso organizavimo vilkinimas, siekiant padėti tėvams / globėjams (rūpintojams) ir vaikams įveikti iškilusius sunkumus, neefektyvi pagalba nesudaro prielaidų išspręsti susidariusias problemas, išvengti nesėkmingų vaikų globos (rūpybos) atvejų.

Vienu iš nustatytų atvejų, dėl reikiamos pagalbos teikimo globėjai (rūpintojai) ir jos globotiniui (rūpintiniui) kreiptasi tik po mėnesio nuo globėjos pagalbos prašymo. Tarnybos skyriaus specialistai nesidomėjo situacija globėjos (rūpintojos) ir jos globotinio (rūpintinio) šeimoje, teikiamomis paslaugomis ir jų efektyvumu ir tik tada, kai globėja informavo atsisakanti globėjos

(rūpintojos) pareigų vykdymo, priėmė sprendimą organizuoti minėto nepilnamečio neeilinę globos (rūpybos) peržiūrą.

III.4. nepakankamas dėmesys ir naudojimas suteiktais įgaliojimais reaguojant vaikų bendravimo su skyriumi gyvenančiais tėvais problemas, tėvų teisinės (administracinės, civilinės) atsakomybės klausimo nekėlimas

Visų pirma tėvai turi teisę ir pareigą pasirūpinti savo nepilnamečiais vaikais. Valstybės pareiga teikti tėvams visapusišką paramą ir pagalbą, siekiant bendromis tėvų ir valstybės pastangomis geriausių vaiko interesų užtikrinimo.

Lietuvos teisėje, tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios, tėvai bendrai ir vienodai atsako už vaiko auklėjimą ir priežiūrą, tėvų valdžios įgyvendinimą; tėvai turi lygias teises ir pareigas savo vaikams, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, nepaisant to, kad vaiko gyvenamoji vieta nustatyta teismo sprendimu su vienu iš tėvų. (CK 3.156 str.). Įstatymų leidėjas garantuoja tėvui ar motinai, negyvenančiam kartu su vaiku, teisę ir pareigą, bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant bei įpareigoja tėvą ar motiną, pas kurį gyvena vaikas, nekliudyti antrajam iš tėvų bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant (CK 3.170 str.). Ne mažiau akcentuotina paties vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiais tėvais (vienu arba vieninteliu iš jų).

Visus klausimus, susijusius su vaikų auklėjimu, sprendžia abu tėvai tarpusavio susitarimu (CK 3.165 straipsnio 3 dalis), nes vaiko saugumui ir ugdymui užtikrinti reikalingas tėvų bendradarbiavimas tarpusavyje ir su vaiku. Būtent todėl tėvai turi siekti spręsti visus su vaiku susijusius klausimus taikiai. Tuo tikslu tėvai į pagalbą gali pasitelkti tarpininkus, mediatorius, psichologus ir pan., nes tik tėvų tarpusavyje rastas sprendimas, kaip geriausiai auklėti vaiką, galės būti geranoriškai vykdomas ir geriausiai atitiks vaiko interesus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16-706/2016).

Pastebima, kad tėvai dažnai prisiskiria sau didesnes teises ir pareigas priimant vienus ar kitus sprendimus, liečiančius vaikų gerovę. Kontrolierės nuomone, institucijos, spręsdamos įvairius su tėvų valdžios įgyvendinimu susijusius klausimus, turi atidžiai ir lygiaverčiai vertinti abiejų tėvų galimybes bei pastangas, kiekvienam iš jų skirti tolygų dėmesį, taip pat padėti tėvams geriau suvokti tėvų valdžios lygybės principo turinį, tinkamo jo įgyvendinimo naudą vaikui bei keisti požiūrį į netinkamą šio principo įgyvendinimą.

Kilus sunkumams dėl vaiko teisių įgyvendinimo, viena iš institucijų, kuriai pagal kompetenciją priskirta imtis priemonių susidariusiai situacijai spręsti, yra Tarnyba ir jos struktūriniai padaliniai. Vaiko interesų, kaip viešojo intereso, apsauga apima teisės aktuose įtvirtintas prevencines priemones bei jų įgyvendinimą, siekiant išsaugoti esamas socialiai reikšmingų vaiko poreikių tenkinimo galimybes, sudaryti sąlygas tolesnei plėtotei ir užkirsti kelią vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimams.

Kaip ir ankstesniais laikotarpiais, atlikti tyrimai ir nustatyti Tarnybos teritorinių padalinių veiklos trūkumai, pasireiškiantys Skyrių aktyvumo trūkumu užtikrinant vaiko teisę bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, formaliu veikimu, siekiant vaiko ryšio su tėvais (ar kitais vaiko artimaisiais giminaičiais, pavyzdžiui, seneliais) palaikymo (atstatymo, stiprinimo). Tokiais atvejais paprastai nėra vertinama, ar tėvų elgesys, bendravimas su vaiku atitinka geriausius vaiko interesus, išlieka pakankamai pasyvi pozicija, siekiant tėvų tarpusavio bendradarbiavimo, siūlant pagalbos

būdus. Kitais atvejais, ir pasiūlius tam tikrus sprendimus (pavyzdžiui, lankyti pozityvios tėvystės kursus), nėra duomenų, kad Skyrius domėjosi pateiktų siūlymų įgyvendinimo rezultatais.

Tėvų tarpusavio nesutarimus ir konfliktus dar labiau pagilino nagrinėjamo laikotarpio specifiškumas – dėl pandemijos šalyje įvestos karantino priemonės ir Tarnybos veiklos formos bei apimtys šiuo laikotarpiu.

Taip pat tokiais atvejais, net ir labai konfliktinėse situacijose, į kurias įtraukiami vaikai, nėra keliamas ir sprendžiamas teisinės atsakomybės tėvams klausimas.

III.5. Globos vaikams organizavimo trūkumai

Likusio be tėvų globos vaiko globa (rūpyba) organizuojama vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymu, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu, Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu, Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu, Lietuvos Respublikos šeimynų įstatymu, vaiko laikinosios globos (rūpybos) organizavimą reguliuojančiais teisės aktais ir Vaiko globos organizavimo nuostatais (toliau – Nuostatai), patvirtintais Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002-03-27 nutarimu Nr. 405.

Vadovaujantis LR Civiliniame kodekse 3.266 straipsniu, vaiko globą (rūpybą) organizuoja valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ir savivaldybių administracijos. Organizuojant vaiko globą (rūpybą), savivaldybės administracija ir valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija bendradarbiauja tarpusavyje ir su globos centru, taip pat kitomis tos savivaldybės institucijomis, nevyriausybinėmis ir kitomis organizacijomis, susijusiomis su vaiko teisių apsauga.

Atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad Tarnybos veiklos tobulinimo srityje ir toliau turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys nustatytiems veiklos trūkumams vaiko globos organizavimo sityje.

Ši nustatytų pažeidimų grupė išskirtina į:

- ***įstatyme nustatytų terminų nesilaikymą***

Remiantis Vaiko globos (rūpybos) organizavimo nuostatų (toliau – Nuostatai) normomis, nustačius vaiko nuolatinę globą (rūpybą), pirminis globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymas atliekamas ne vėliau kaip po 3 mėnesių nuo vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo, kiti – pagal poreikį, bet ne rečiau kaip 2 kartus per pirmus nuolatinės globos (rūpybos) metus, o antrais ir paskesniais vaiko nuolatinės globos (rūpybos) metais – ne rečiau kaip kartą per metus (Nuostatų 41 punktas).

Nustatytas atvejis, kai dėl nesavalaikio ir netinkamo globos priežiūros funkcijos atlikimo, laiku nebuvo nustatytas atvejis, kai vaikų globėjas neturėdamas jokio teisinio pagrindo perdavė globėjo pareigas (nusišalino nuo globėjo pareigų vykdymo) ir perdavė du globojamus vaikus kitam asmeniui. Tarnybos skyrius apie tokį globėjo veiksmą nebuvo informuotas ir apie netinkamą globėjo pareigų vykdymą sužinojo tik gavęs prašymą dėl globėjo šiems vaikams pakeitimo. Tinkamas ir savalaikis globos priežiūros funkcijos atlikimas būtų leidęs savalaikiai nustatyti netinkamą globėjo pareigų vykdymą ir identifikuoti vaiko teisių pažeidimą.

- ***formalią globos priežiūrą***

Nuostatų 42 punkte įtvirtinta, jog aplankant globojamą (rūpinamą) vaiką: surašomas buities ir gyvenimo sąlygų patikrinimo aktas ir išsiaiškinama, kaip vykdomos vaiko globėjo (rūpintojo) pareigos; susitinkama su vaiku, pabendraujama su juo be apribojimų, išklausoma vaiko nuomonė apie globos (rūpybos) sąlygas ir jo santykius su globėju (rūpintoju); išklausoma vaiko globėjo (rūpintojo) nuomonė apie globos (rūpybos) vykdymą; jo santykius su vaiku ir jo tėvais; kokios pagalbos reikia globėjui (rūpintojui); įvertinama, kaip globėjas (rūpintojas) rūpinasi vaiko saugumu, jo sveikata ir mokymusi, kam naudoja vaiko globos (rūpybos) išmoką (ir jos tikslinį priedą, kai vaiko globėju (rūpintoju) yra šeimyna); įvertinama informacija apie kartu su vaiko globėju (rūpintoju) gyvenančius kitus asmenis (šių asmenų santykis su globojamu (rūpinamu) vaiku ir panašiai); surašomas globojamo (rūpinamo) vaiko aplankymo aktas; šis aktas saugomas vaiko globos (rūpybos) byloje.

Atlikti tyrimai rodo, kad globėjo pareigų vykdymas vertinamas formaliai. Ypač neigiamai formalus šios funkcijos atlikimas vertinamas tais atvejais, kai vaikai turi elgesio problemų ar specialiųjų poreikių. Nėra atliekamas išsamus vaiko poreikių užtikrinimo vertinimas (kokios paslaugos vaikui reikalingos, ar vaikas jas gauna, kt.). Mažas dėmesys skiriamas ir vaiko bendravimo su tėvais, atskirai gyvenančiais broliais ir seserimis užtikrinimui. Dažniausiai apsiribojama globėjo patikrinimu, kad bendravimas vyksta, nors nesiaiškinama koku būdu, dažnumu, neišklausomas vaikas šiuo klausimu ir jo nuomonė. Pasitaiko atveju, kad pavyzdžiui, 4-5 metų vaikas laikomas per mažu reikšti nuomonę ir globos priežiūros (aplinkymo) metu neišklausomas (ar bendrauja su artimaisiais giminaičiais, ar netaikomos smurtinės auklėjimo priemonės ir kt.).

• brolių ir seserų neišskyrimo principo pažeidimus

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 8 straipsnis nustato vaiko teisę į identiškumą išsaugant šeimos ryšius. Vadovaujantis šia nuostata, likusio be tėvų globos vaiko negalima išskirti su broliais ir seserimis, todėl organizuojant vaiko globą yra būtina ieškoti galimybių brolius ir seseris įkurdinti vienoje globos vietoje (šeimoje, šeimynoje ar institucijoje). Šis principas nėra taikomas tais atvejais, kai tai pažeidžia vaiko interesus, pvz.: dėl sveikatos būklės vaikui yra reikalinga nuolatinė medicininė priežiūra ir globa ir kt.

Civilinio kodekso 3.249 straipsnyje nustatyti šie vaiko globos (rūpybos) nustatymo principai: geriausių vaiko interesų pirmumas; pirmumo teisę tapti globėjais (rūpintojais) turi vaiko giminaičiai ir kiti su vaiku emociniais ryšiais susiję asmenys, jeigu tai atitinka vaiko interesus; vaiko globa (rūpyba) šeimoje; brolių ir seserų neišskyrimas, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia vaiko interesus.

Brolių ir seserų neišskyrimo principas yra reikšmingas vaikų indentiteto ir teisės į šeimos ryšius (kai jie netenka tėvų globos) išlaikymo užtikrinimui. Todėl sprendžiant globėjo skyrimo (keitimo) klausimą, užtikrinant vaiko interesų įgyvendinimo principą, turi būti įvertintas minėtas aspektas.

Atlikti tyrimai parodė, kad nustatant vaikams globą ir siekiant globos šeimos aplinkoje, neretais atvejais vaikai išskiriami (apgyvendinami pas skirtingus budinčius globotojus, globėjus). Sutiktina, kad yra sudėtinga rasti globos šeimoje galimybes didesniems brolių/seserų grupėms, tačiau tokiu atveju turi būti skiriamas ypatingas dėmesys globėjo (budinčio globotojo) pareigos užtikrinti vaikų tarpusavio ryšių palaikymą pareigos įgyvendinimo priežiūrai.

Vienu iš nagrinėtų atveju penkių brolių /seserų grupė buvo išskirta, motyvuojant, kad mažamečių vaikų iki 3 metų (2 vaikai buvo jaunesni nei 3 metų) interesas yra augti šeimoje (kiti vaikai liko institucijoje), jų poreikiai skiriasi nuo vyresnių brolių ir sesers, tarp vaikų nebuvo susiformavęs emocinis ryšys. 2 jaunesni nei 3 metų vaikai buvo apgyvendinimo šeimoje už 250 km

nuo kitų brolių/seserų. Toks sprendimas užkerta kelią nuolatiniam tiesioginiam bendravimui ir ryšio su šeimos nariais išsaugojimui.

Kitu atveju, brolių ir seserų grupė buvo išskirta laikinosios globos laikotarpiu (pas budinčius globotojus). Nustatčius nuolatinę globą vaikų globėju buvo paskirta vaikų socialinės globos įstaiga, nes nebuvo galimybės juos kartu apgyvendinti šeimoje. Globėjas, neinformavęs Tarnybos teritorinio skyriaus, be teisinio pagrindo nusišalino nuo vaikų globėjo pareigų 2 jauniausių vaikų atžvilgiu ir perdavė juos fiziniam asmeniui, kuris net neatitiko budintiems globotojams keliamų reikalavimų. Brolių ir seserų ryšio palaikymui nei globėjas, nei Tarnyba neskyrė pakankamo dėmesio.

• netinkamą globėjų ir budinčių globotojų pareigų atlikimo (Globos centrų paslaugų kokybės) vertinimą

Daugelį metų buvo siekiama pokyčių vaiko globos srityje, siekiant sudaryti sąlygas vaikams augti šeimos ar artimoje jai aplinkoje. Gerinant tėvų globos netekusiems vaikams teikiamų socialinės globos paslaugų kokybę buvo kuriamos ir plėtojamos institucinei globai alternatyvios formos – bendruomeniniai vaikų globos namai bei globos centrai ir juose vaikų priežiūros paslaugas teikiantys budintys globotojai.

Vadovaujantis Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašo (toliau – Aprašas), patvirtinto Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018-01-19 įsakymu Nr. A1-28, 58 punktu, globos centrų veiklos kokybės priežiūrą atlieka Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba kartu su Socialinių paslaugų priežiūros departamentu. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ne rečiau kaip kartą per 3 metus inicijuoja ir kartu su Socialinių paslaugų priežiūros departamentu atlieka globos centro veiklos kokybės įvertinimą.

Aprašo 59 punkte įtvirtinta, jog Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba teikia globos centrams metodinę pagalbą, taip pat konsultacijas dėl globos centro veiklos, prižiūri, ar globos centras tinkamai vykdo GIMK programą ir įgyvendina vaiko globėjo (rūpintojo) teises, pareigas (kai vaiko priežiūrą atlieka budintys globotojai), užtikrina tinkamą vaiko globą (rūpybą) globėjų, nesusijusių giminystės ryšiais, globėjų giminaičių šeimose. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas teikia globos centrams metodinę pagalbą dėl socialinių paslaugų teikimo, bendradarbiavimo su kitomis socialinių paslaugų įstaigomis teikiant socialines paslaugas šeimoms, globos centro socialinių darbuotojų profesinės kompetencijos tobulinimo (Aprašo 60 punktas).

Vieno iš atliktų tyrimų metu buvo nustatyta, kad 6 mėnesių amžiaus vaikas, kuriam laikinoji globa nustatyta Globos centre ir vaikas apgyvendintas pas budinčią globotoją, buvo ilgą laiką stacionarizuotas (gydomas) VšĮ Kauno klinikinėje ligoninėje vienas. Tyrimo metu buvo gauti paaiškinimai, kad budinti globotoja negalėjo būti nuolatos prie vaiko, nes, pagal pasirašytą bendradarbiavimo sutartį, turėjo būti pasiruošusi priimti dar bent vieną vaiką savo šeimoje. Kontrolierės vertinimu, tokie paaiškinimai yra nepateisinami ir neatitinka budinčio globotojo instituto tikslų. Ypač mažo amžiaus vaiko buvimas vieno ilgą laikotarpį gydymo įstaigoje, gali būti prilyginamas stacionariai globai bei pažeidžia vaiko geriausiųjų interesų užtikrinimo principą. Pastebėtina, jog būtent ankstyvame amžiuje yra kuriamas prierašumas, kuris yra ypatingai svarbus vaiko ankstyvajai emocinei ir socialinei raidai.

• globos tėvų prašymu organizavimo trūkumus

Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų (toliau – Nuostatai)¹ IV skyriuje, kuris reglamentuoja vaiko laikinosios globos nustatymą tėvų prašymu, nurodyta, kad vaiko tėvai laikino išvykimo iš Lietuvos Respublikos laikotarpiu, palikdami savo vaiką prižiūrėti pasirinktam fiziniam asmeniui ne ilgesniam kaip aštuoniolikos mėnesių terminui nuo jų išvykimo, prieš 30 kalendorinių dienų iki išvykimo savo gyvenamosios vietos savivaldybės administracijai privalo pateikti minėtų Nuostatų 22.1-22.6 punktuose išvardintus dokumentus. Savivaldybės administracija ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo visų dokumentų gavimo dienos juos persiunčia savivaldybės teritorijoje veikiančiam Tarnybos teritoriniam skyriui, kad jis atliktų fizinio asmens, norinčio tapti vaiko globėju (rūpintoju) tėvų prašymu, pradinį įvertinimą. Tarnybos teritorinis skyrius, gavęs Nuostatų 23 punkte nurodytus dokumentus, ne vėliau kaip per 20 kalendorinių dienų nuo jų gavimo dienos, privalo surinkti iš Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Informatikos ir ryšių departamentas) informaciją apie tėvų siūlomą asmenį. Vadinasi, laikinosios globos nustatymas tėvų prašymu gali trukti iki 30 dienų.

Vienu iš nustatytų pažeidimų atveju, teritorinis Tarnybos skyrius aukščiau nurodytas funkcijas atliko ne per 20 kalendorinių dienų, o per 51 kalendorinę dieną.

• laikinosios globos nustatymas asmenų, siekiančių įsivaikinti, šeimose

Vis dar paplitusi praktika, kai vaiką laikinai globoti siūloma asmenims, įrašytiems į Norinčių įvaikinti asmenų apskaitą, neturint informacijos apie savivaldybės sprendimus vaiko atžvilgiu. Tokie Tarnybos bei jos teritorinių padalinių veiksmai ir/ar neveikimas sukelia (ir atliktų tyrimų metu nustatytais atvejais – sukėlė) nepagrįstą lūkesčių asmenims, įrašytiems į Norinčių įvaikinti asmenų apskaitą, laikinai globoti vaiką su tikslu jį įvaikinti bei kelia abejonių dėl įvaikinimo procesu skaidrumo.

Pažymėtina, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą yra akcentavusi, jog neneigiant prioritetingo principo bei vaiko teisės augti šeimoje užtikrinimo būtinybės, šalyje stebima besiformuojanti neigiama praktika, kai mažo amžiaus vaiką siūloma laikinai globoti asmenims, įrašytiems į Norinčių įvaikinti Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių Lietuvos Respublikoje, sąrašą, kurių lūkesčiai dėl vaiko yra visai kitokie nei vaiko laikinosios globos tikslas, kas neabejotinai gali apsunkinti jo įgyvendinimą – gražinti vaiką į biologinę šeimą.

• Vaiko turtinių teisių užtikrinimo nepakankamą vertinimą globos priežiūros procese

Nepriklausomai nuo būdo, kuriuo nepilnametis vaikas įgijo nuosavybę, jo nuosavybės teisė turi būti ginama ne mažesne apimtimi nei pilnamečių savininkų. Būtinybė traktuoti vaiką kaip lygiavertį turtinių teisinių santykių dalyvį bei užtikrinti jo materialinių ir procesinių teisių apsaugą taip pat pabrėžiama Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje, taikant ir aiškinant Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ir Konvencija) nuostatas.

LR Civilinio kodekso 3.185 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad turta, kuris yra nepilnamečių vaikų nuosavybė, tvarko jų tėvai (kiti įstatyminiai atstovai) uzufukto teisėmis. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.272 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad vaiko globėjas (rūpintojas) yra vaiko atstovas pagal įstatymą ir gina jo teises ir teisėtus interesus.

¹ Faktinės aplinkybės buvo vertinamos pagal Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatus, galiojusius iki 2020-01-01.

Pažymėtina, kad išlaikymą tvarkantys asmenys išlaikymui skirtas pinigų sumas ir turtą turi tvarkyti remdamiesi apdairaus, rūpestingo ir atidaus žmogaus (bonus pater familias) elgesio standartu. Vaikų poreikiams tenkinti skirtos pinigų sumos turi būti racionaliai panaudojamos, sutaupytos išlaikymui skirtos pinigų sumos turi būti saugiai laikomos banke ar kitoje kredito įstaigoje, arba saugiai investuojamos. Vaikams skirtas išlaikymas privalo būti naudojamas tik jo interesams (CK 3.203 str. 1 d.).

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.238 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmens globa apima ir jo turto globą, tačiau prireikus turtui valdyti ir tvarkyti gali būti paskirtas turto administratorius. Šiuo straipsniu nustatyta, kad neveiksnaus fizinio asmens globa reiškia ir jo turto globą. Taigi globa steigama siekiant užtikrinti ne tik asmens asmeninių teisių įgyvendinimą, bet ir apsaugoti jo turtinius interesus, įgyvendinti turtines teises.

Tinkamai vykdydamas pareigas vaiko globėjas (rūpintojas) privalo vaiko turtą ir iš jo gaunamas pajamas ir vaisius tvarkyti apdairiai, sąžiningai ir išimtinai vaiko interesais.

Vaiko globos (rūpybos) priežiūra ir tinkamas globėjo (rūpintojo) pareigų atlikimo vertinimas taip pat apima ir vaiko globėjo (rūpintojo) vykdomo globojamo (rūpinamo) nepilnamečio turto administravimo atitikimo nepilnamečio vaiko interesams vertinimą.

Pastebėtina, jog vertinant globojamų (rūpinamų) vaikų turtinių teisių apsaugą, stebimas nepakankamas vaiko teisių apsaugos skyrių dėmesys globojamo (rūpinamo) nepilnamečio turto administravimo vertinimui.

Tyrimų metu nustatyti atvejai, kai vaiko globėjai neapgalvotai ir neatsakingai naudojo globotiniams priklausančias lėšas. Vienu atveju – pirkto vaikui baldus, tačiau vaiko globėjas buvo pakeistas, kitu atveju – prabangos dalykus ir prekes (pavyzdžiui 1200 EUR vertės kelionę). Vertinant tokį lėšų panaudojimą vaiko interesų atitikimo aspektu, pažymėtina, kad lėšos galėjo būti panaudotos žymiai reikšmingesniems ir reikalingesniems dalykams (būsto nuomai ateityje, pradiniam įnašui, studijoms ar pan.).

III.6. Vaiko teisių atstovavimas teismo procese

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) senatas 2002 m. birželio 21 d. nutarime Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ (toliau – nutarimas) išaiškino, jog nagrinėjantis bylą *teismas* turi imtis visų būtinų priemonių, kad būtų visapusiškai išaiškintos visos bylos aplinkybės. LAT senatas taip pat išaiškino, jog teismai turi pareikalauti, kad vaiko teisių apsaugos institucijos pateikiamoje išvadoje būtų nurodyti visi teisiškai reikšmingi faktai, būtini sprendžiant ginčą ir nustatant vaiko gyvenamąją vietą su vienu iš skyrium gyvenančių tėvų. Teismui pateikta išvada turi būti suformuluota aiškiai bei motyvuotai (LAT nutarimo 24 punktą).

Vaiko teisių apsaugos institucijos pozicija byloje, kuriose nagrinėjami vaiko gyvenamosios vietos su vienu iš tėvų nustatymo ir kiti su svarbiais vaiko interesais susiję klausimai, privalo būti aktyvi, o teismai turi reikalauti ne formalios, tačiau išsamios ir svarbias aplinkybes atskleidžiančios išvados (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *R.S. v. K.S.*, bylos Nr. 3K-3-141/2011).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat laikosi nuomonės, kad vaiko teisių apsaugos institucijos, siekdamos tinkamai įgyvendinti savo teises ir pareigas, privalo kruopščiai ruošti bylai,

o siekdamas teismui pateikti nešališką ir objektyvią išvadą / nuomonę /siūlymus – užtikrinti, kad, rengiant išvadą ir atstovaujant vaiko teises ir teisėtus interesus teisme, būtų remiamasi visa gauta objektyviai išvadai / nuomonei pateikti reikalinga informacija iš suinteresuotų institucijų.

Nustatyti atvejai, kad Tarnybos teritoriniams skyriams pateikus preliminarią išvadą teismui ir vėliau gavus papildomą informaciją, išvados ne visais atvejais yra papildomos proceso metu. Taip pat nustatyti atvejai, kai teismui pateikiama netiksli, tikrovės neatitinkanti ar neišsami informacija, nepaaiškinama ir neargumentuojama pozicija teisme, dėl ko sudaromos prielaidos vaiko teisėms pažeisti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pastebi, jog darbe su šeimomis nesilaikoma sisteminio požiūrio į vaiko teisių pažeidimų prevenciją, nors vaiko teisių pažeidimai šeimoje kartojasi, nesikreipiama dėl administracinės atsakomybės taikymo tėvams.

III.7. Tarnybos veiklos organizavimas karantino metu

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba 2020-03-16 pateikė Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai žiniai raštą, kuriuo informuojama, kad reaguodama į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimą Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ (toliau – Nutarimas) imasi griežtų prevencijos ir apsaugos nuo koronaviruso (COVID – 19) plitimo priemonių ir, vykdydami Nutarime nustatytą pavedimą dėl viešojo sektoriaus veiklos, Tarnybos darbas karantino režimo laikotarpiu organizuojamas ir besikreipiantys asmenys aptarnaujami nuotoliniu būdu, išskyrus atvejus, kai užtikrinamos ir atliekamos būtinosios neatidėliotinos funkcijos.

Būtinosiomis neatidėliotinėmis funkcijomis Tarnyboje karantino laikotarpiu, dėl kurių atlikimo Tarnybos darbuotojai vyksta į įvykio vietą, laikytini atvejai, kai apie galimai pažeidžiamas vaiko teises ir geriausias interesus Tarnyba arba jos teritorinis skyrius gavo iš:

1. policijos dėl:

1.1. vaiko, kuris patyrė abiejų jo atstovų pagal įstatymą (arba vienintelio turimo) fizinį ir (ar) seksualinį smurtą ir (ar) nepriežiūrą;

1.2. vaiko, kai abu jo atstovai pagal įstatymą (arba vienintelis turimas) negali užtikrinti jam saugios aplinkos bei nėra kitų asmenų (-ens), kurie (-is) galėtų laikinai pasirūpinti vaiku, kuriam dėl amžiaus ar (ir) būklės, reikalinga vyresnio nei 14 m. arba suaugusio, fiziškai galinčio pasirūpinti vaiku, asmens priežiūra.

2. iš asmens, laikinai prižiūrinčio vaiką, kuriam nustatytas apsaugos poreikis, dėl:

2.1. prižiūrimo vaiko, kuriam būtina užtikrinti saugią aplinką, nes prižiūrintis asmuo atsisako jį prižiūrėti ir (ar) negali užtikrinti vaikui saugios aplinkos dėl vaiko atstovų pagal įstatymą (ar vienintelio turimo) netinkamų veiksmų (neveikimo).

Tarnyba informavo, kad karantino režimo laikotarpiu, pagal galimybes, Tarnyba organizuos ir dalyvaus kitų valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, valstybės ir savivaldybių valdomų įmonių, susitikimuose, pasitarimuose, bylų /atvejų nagrinėjimo posėdžiuose ir kt., vengiant tiesioginio kontakto: teikiant reikalingą informaciją, nuomonę, sprendimą ar kt. raštu ir (ar) elektroninio ryšio priemonėmis; žodžiu naudojant nuotolinio vaizdo ir (ar) garso priemones; *teiks prašymą nagrinėti atvejus, bylas ar vykdyti apklausas ir pan. Tarnybos atstovui nedalyvaujant arba*

nukelti (ar atšaukti) suplanuotus susitikimus, komisijų, komitetų, darbo grupių, teismų ir kt. posėdžius iki karantino režimo laikotarpio pabaigos.

Šiuo raštu Tarnyba kreipėsi į Lietuvos savivaldybių asociaciją, prašydama teikti savivaldybėms metodines rekomendacijas, konsultacijas ir (ar) imtis kitų aktyvių veiksmų, kad kiekvienoje savivaldybėje, tėvų globos ar priežiūros netekusiems vaikams būtų užtikrintos laikino apgyvendinimo (saugios aplinkos) vietos, atitinkančios karantino sąlygoms keliamus reikalavimus dėl izoliacijos, esant rizikai dėl užsikrėtimo bei aktualios informacijos Tarnybos teritoriniams skyriams dėl įstaigų, kuriose vykdoma vaikų laikinoji priežiūra ir laikinas apgyvendinimas, pateikimo ir atnaujinimo nedelsiant, jei šios įstaigos keistųsi.

Savivaldybių kreipimaisi parodė, kad paskelbtos ekstremalios situacijos ir karantino laikotarpiu savivaldybių administracijų ir įstaigų atstovams kilo daug klausimų ir neaiškumų dėl įvairių vaiko teisių užtikrinimo aspektų, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos teritorinių padalinių bei savivaldybių administracijų bei institucijų specialistų sąveikos ir bendradarbiavimo, nesuformuotos ir neformuojamos vieningos įstatymų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą, taikymo praktikos šiuo laikotarpiu.

Vienas iš kreipimųsi, kurio pagrindu buvo pradėtas tyrimas vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva – Kretingos rajono savivaldybės administracijos raštu pateikta informacija dėl galimo Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos Klaipėdos apskrities vaiko teisių skyriaus neveikimo.

Tyrimo metu gauti duomenys patvirtino, kad Kretingos rajono savivaldybės administracija ne darbo laiku (savaitgalį) susidūrė su sunkumais užtikrinant nepilnamečių vaikų saugumą dėl jų vienintelio iš žinomų atstovų (tėvo) hospitalizavimo dėl COVID-19. Nepilnamečiai vaikai (12 ir 14 metų amžiaus) nuo penktadienio buvo likę vieni namuose iki šeštadienio, kol buvo gauta informacija savivaldybėje apie vienus namuose likusius vaikus. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba atsisakė imtis veiksmų užtikrinti be įstatyminio atstovo vienu likusių vaikų teises ir teisėtus interesus, savivaldybės vadovai ir administracija savarankiškai sprendė susiklosčiusią situaciją (priėmė sprendimą paimti vaikus iš namų ir apgyvendinti saugioje aplinkoje savivaldybės patalpose nesant tėvo prašymo), nors savaitgaliais jų darbo laikas nenustatytas, jie neturi įgaliojimų priimti tokio pobūdžio sprendimus. Vaikų motinos vieta nebuvo žinoma.

Atlikus tyrimą konstatuota, kad vaikai parą laiko buvo likę be tėvų priežiūros dėl objektyvios priežasties – vaikų atstovo pagal įstatymą ligos ir hospitalizavimo. Aplinkybė, kad vaikai buvo likę be priežiūros savo gyvenamojoje vietoje, taip pat jų amžius (12 ir 14 metų), vaikų patikrinimas, kad jie turi maisto, nepatvirtina, kad aplinka jiems buvo saugi, ypač įvertinant aplinkybę, kad Tarnybos ir Skyriaus specialistai neturėjo informacijos bei duomenų kiek truks tėvo hospitalizavimas (vaikai bus be priežiūros), nebuvo įsitikinta, ar tikrai vaikai turi maisto. Pažymėtina, kad vaiko ir suaugusiojo vertinimai dėl saugumo, maisto ir kitų reikšmingų aplinkybių gali skirtis iš esmės. Pavyzdžiui, vaikų vertinimu maistu gali būti laikomi traškučiai ar kiti užkandžiai. Skyriaus specialistai nenurodė teiravęsi kokio maisto ir kiek turi vaikai, o vaikų saugumo užtikrinimo vertinimas telefoninio ryšio pagalba (įvertinant aplinkybę, kad šeima anksčiau buvo įrašyta į socialinę riziką patiriančių šeimų sąrašą, tėvas pateikė informaciją, kad vaikai dažnai lieka vieni ir savimi rūpinasi patys) kritikuotinas net ir esant ekstremaliai situacijai ir karantinui.

Skyriaus vertinimu, 12 ir 14 metų vaikai nepatenka į Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 31 straipsnio 8 dalyje įtvirtintos teisės normos reguliavimo sritį, kuri nurodo, kokio amžiaus vaikai negali būti palikti be suaugusiųjų priežiūros. Tačiau normos turi būti taikomos ir aiškinamos remiantis

protingumo kriterijumi, įvertinant priežiūros nebuvimo trukmę (kaip minėta, šiuo atveju nebuvo žinoma tėvo hospitalizacijos trukmė, ar nepablogės jo sveikatos būklė, dėl vaikų sąlyčio su sergančiu COVID-19 infekcija tėvu nebuvo galimybių taikyti laikinosios priežiūros institutą). Priešingu atveju būtų neaišku, kodėl taikant teisės analogiją (šiuo argumentu Skyriaus vedėja grindė ir motyvavo savo sprendimus) vaikai paimami iš šeimos ar taikomas laikinosios priežiūros, vaiko laikinojo apgyvendinimo institutas (t.y. pripažįstama, kad vaikui nėra sudaryta saugi aplinka) tais atvejais, kai tėvai apsvaigę (policijos pranešimai), tėvai nukenčia eismo įvykyje ir hospitalizuojami, taip pat kitose situacijose, kuriose būtina užtikrinti vaiko teises nuo grėšiančių pažeidimų.

Skyriaus vedėja neveikimą motyvavo tuo, kad nebuvo vaiko teisių pažeidimo ir pagrindo paaimti vaikus iš jų atstovo pagal įstatymą (tėvo), nes tėvas tinkamai įgyvendino tėvų valdžią. Sutiktina su Skyriaus nuomone, kad nebuvo pagrindo susiklosčiusią situaciją vertinti kaip vaikų teisių pažeidimą, atsiradusį dėl tėvų valdžios nepanaudojimo ar panaudojimo priešingai vaikų interesams, vaikų nepriežiūrą, nes vaikai namuose vieni liko tik dėl to, jog tėvui susirgus jis staigiai ir neplanuotai greitosios medicinos pagalbos buvo išvežtas į gydymo įstaigą ir tiesiog negalėjo pats laikinai vaikais pasirūpinti dėl ligos. Tačiau pažymėtina, kad savivaldybė kreipėsi ne dėl vaiko teisių pažeidimo, o poreikio užtikrinti vaiko teises ir apsaugoti juos nuo pažeidimo.

Šioje apžvalgoje ne kartą cituota Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 35 straipsnio 5 dalies 2 punkto nuostata, kurioje nustatyta Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos ar jos įgalioto teritorinio skyriaus *pareiga* gavus informaciją, nurodytą 35 straipsnio 2 dalyje (įskaitant, bet neapsiribojant informaciją apie būtinumą ginti nepilnamečių teises ir interesus) *nedelsiant pradėti nagrinėti pranešimą* šio įstatymo 36 straipsnyje nustatyta tvarka.

Vadovaujantis galiojančiais teisės aktais ir aukščiau cituotomis jų normomis, turėjo būti atliktas situacijos vertinimas. Neatlikus situacijos vertinimo (abejotina, ar pokalbis telefonu su vaikais gali būti prilyginamas teisės aktuose nustatytai situacijos vertinimo procedūrai) Skyriaus vedėja neturėjo ir neturi pagrindo teigti „jog nėra pagrindo nustatyti vaikų apsaugos poreikį ir paaimti vaikus iš tėvo“.

Išnagrinėtu atveju vaikams turėjo būti taikomas ne laikinosios vaikų priežiūros tėvų prašymu institutas (kaip teigė Skyrius), nes nebuvo asmenų, galinčių laikinai prižiūrėti vaikus, nebuvo pateiktas tėvo prašymas, o užtikrinta saugi aplinka apgyvendinant juos laikino apgyvendinimo vietoje. Sprendimų priėmimo procesas, institucijų bendradarbiavimas, kompetencijų (įgaliuojimų) paskirstymo klausimai nagrinėjamu laikotarpiu nebuvo aptarti, todėl teigtina, jog apgyvendinant vaikus saugioje jiems aplinkoje turėjo būti vadovujamasi Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatomis, kiek tai objektyviai įmanoma Tarnybos ir jos Skyrių funkcijas vykdant nuotoliniu būdu.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad atlikus situacijos vertinimą (net jei jis būtų atliktas nuotoliniu būdu), ypač nagrinėjamu atveju galėjo ir turėjo būti nustatytas ne apsaugos vaikams poreikis, o būtinybė vertinti pagalbos vaikui ir (ar) šeimai poreikį ir tuo teisiniu pagrindu (nebuvo tėvo prašymo, nes būdamas izoliuotas hospitalizacijoje jis jo ir negalėjo pateikti) vaikus apgyvendinti laikinoje savivaldybės nustatytoje izoliacijos vietoje ar (ir) jiems teikti kitas reikalingas paslaugas.

Paminėtina ir tai, kad tiek Tarnyba, tiek Skyrius nedalyvavimą šiuose procesuose motyvavo skirtingai ir nesusijusiais argumentais – vaiko laikinosios priežiūros instituto taikymo poreikiu ir savivaldybės pareiga užtikrinti asmenų pristatymą į laikino izoliavimo vietas.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų 36⁴ straipsnio bei Vaiko laikinosios priežiūros tvarkos aprašo normų sisteminė analizė leidžia teigti, kad vaiko laikinosios priežiūros institutas gali būti taikomas tik tais atvejais, kai vaiką prižiūri tėvų (kitų atstovų pagal įstatymą) nurodyti fiziniai asmenys (su

išimtimi, kai vaikas su tėvais (vienu iš jų) apgyvendinami socialines paslaugas teikiančioje įstaigoje). Vaiko laikinoji priežiūra tėvų parašymu gali būti organizuojama tik pas vaiko atstovų pagal įstatymą nurodytus fizinius asmenis, taigi vaikų priežiūros instituto taikymas savivaldybės laikino apgyvendinimo/izoliacijos vietose negalimas.

Tyrimo metu negauta duomenų, kad Skyrius, gavęs iš savivaldybės informaciją apie be priežiūros likusius vaikus, būtų ieškojęs vaikų artimųjų, kitų giminaičių ar emociniais ryšiais susijusių asmenų, kurie galėtų pasirūpinti vaikais.

Atlikusi tyrimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad ekstremaliosios situacijos ir karantino laikotarpiu viešųjų ir administracinių paslaugų teikimas nebuvo sustabdytas, visų viešųjų ir administracinių paslaugų teikimas buvo apribotas jų teikimo būdu, t.y. paslaugos, kiek įmanoma pagal jų pobūdį, buvo teikiamos nuotoliniu būdu, išskyrus atvejus, kai būtina atitinkamas funkcijas (darbus) atklikti darbo vietoje ir privaloma užtikrinti būtinųjų neatidėliotinių funkcijų (darbų) atlikimą.

Šiuo aspektu pažymėtina ir tai, kad ekstremalios padėties ir karantino laikotarpiu nebuvo sustabdytas teisės aktų galiojimas. Susidariusi padėtis įpareigojo sukurti teisės aktų ir jų nuostatų realizavimo mechanizmus, įvertinant padėtį ir sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremalios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020-03-12 sprendimą Nr. V-351, kuriuo pavesta visoms valstybės ir savivaldybių institucijoms, įstaigoms ir organizacijoms maksimaliai teikti gyventojams aptarnavimo paslaugas nuotoliniu būdu, vengiant tiesioginio kontakto. Institucijos priėmė sprendimus dėl to, kurios paslaugos bus teikiamos tiesiogiai, kurios – nuotoliniu būdu, tačiau tokie sprendimai reiškia tik funkcijų (paslaugų) vykdymo formos pasikeitimus, tačiau ne jų atlikimo suspendavimą.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos neatidėliotinių ir būtinųjų funkcijų apimtis, iš to sekantys (ne)reagavimo į pranešimus apie vaiko teisių pažeidimus ir būtinybę užtikrinti vaiko teises mechanizmai kelia abejonių dėl vaiko teisių užtikrinimo karantino metu efektyvumo.

Atkreiptinas dėmesys, kad karantino metu net nuotoliniu būdu nebuvo reaguojama (aiškinamasi) į pranešimus, gautus ne iš policijos įstaigų, buvo reaguojama tik į ribotą pažeidimų grupę. Tokia padėtis ne tik neigiamai vertintina vaiko teisių užtikrinimo ir valstybės pozityviosios pareigos šioje srityje įgyvendinimo kontekste, tačiau ir neleidžia pilna apimtimi įvertinti vaiko teisių užtikrinimo (apsaugos) padėties šalyje aptariamam laikotarpiui.

Apibendrinant išdėstytą šioje dalyje ir besiformuojančią praktiką, kyla rizika, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos veikla, nepaisant Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nustatytų funkcijų, algoritmų, šiai tarnybai skiriamo didelio finansavimo, gali tapti orientuota į pranešimų apie galimą vaiko teisių pažeidimą reagavimą, ignoruojant pareigą imtis veiksmų ginant ir užtikrinant vaiko teises. Tokiu būdu kyla pavojus, kad šios Tarnybos veikla gali būti nukreipta ne į visų vaikų teisių užtikrinimą ir gynimą, o tik į atvejus, kai tėvai piktnaudžiauja tėvų valdžia, smurtauja prieš vaikus.

IV. Siūlymai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, apžvelgusi 2020 metais atliktuose tyrimuose nustatytus dažniausiai pasikartojančius Valstybės Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos ir jos teritorinių padalinių veiklos trūkumus, vadovaudamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 2, 4, 11 straipsnio 1 punktu, 12 straipsnio 1 dalies 10 punktu, siūlo Valstybės Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktorei:

1. tobulinti veiklos organizavimo procesus, numatant ir įgyvendinant priemones, reikalingas tinkamam funkcijų įgyvendinimui ir nustatytų veiklos trūkumų pašalinimui;

2. atkreipti dėmesį į besiformuojančias neigiamas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei poįstatyminių teisės aktų, susijusių su Tarnybos pareigų bei teisių reglamentavimu, įgyvendinimo tendencijas žemiau nurodytose veiklos srityse:

- 2.1. pranešimų apie galimus vaiko teisių pažeidimus ir būtinybę ginti vaiko teises nagrinėjimo;
- 2.2. globos organizavimo;
- 2.3. administracinės teisenos atlikimo;
- 2.4. viešojo administravimo;
- 2.5. dalyvavimo atvejų vadybos procese;
- 2.6. Vaiko teisių atstovavimo teismo procese.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė